

ΓΙΑ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΟΥ ΡΑΤΣΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ

μια σύντομη
αναρχική
προσέγγιση

[της Αθήνας και του Πειραιά]

αναρχικοί—ές από τις δυτικές συνοικίες

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Όλη την περασμένη δεκαετία, οι δυτικές συνοικίες της Αθήνας έγιναν χώρος διαρκούς υποδοχής εκατοντάδων χιλιάδων μεταναστών κυρίως από χώρες του πρώην ανατολικού μπλόκ, σε μικρότερο αριθμό από την Ασία και σε ακόμη μικρότερο από την Αφρική. Αυτές οι "υποβαθμισμένες" γειτονιές, ταξικά προσδιορισμένες προς την οριακή έως και την έσχατη φτώχεια και με κοινωνικά χαρακτηριστικά που περισσότερο είχαν να κάνουν με τη δική τους προσφυγιά και μετανάστευση -εξωτερική και εσωτερική- άρχισαν να έρχονται αντιμέτωπες με στρατιές αλλοδαπών εξαθλιωμένων.

Ο κάθε "ξένος" θα μπορούσε να είναι ευχή για έναν τόπο και τους ανθρώπους του. Όμως, το κράτος με τον ενδημικό του ρατσισμό, τους νόμους και την ηθική που ταπεινώνουν τον "Άλλο" για να εξυψώσουν την εθνική "ανωτερότητα", τα αφεντικά με την έφεσή τους προς την λεηλασία ενισχύοντας την μισθωτή σκλαβιά, τα ΜΜΕ με την εγκληματοποίηση ολόκληρων κοινοτήτων αλλοδαπών και τα δεξιά παράσιτα που είναι πιο επικίνδυνα όταν ζωντανεύουν έξω από το εκλογικό σώμα, θέλουν τον "ξένο" σαν μια κατάρα. Έχουμε μπροστά μας από τη μια μεριά τους φοβισμένους, επιφυλακτικούς και απαξιωμένους μετανάστες και από την άλλη ένα παλινδρομικό κοινωνικό φαινόμενο όπου οι ντόπιοι εκφράζουν ρατσιστικές συμπεριφορές, τότε στο προσκήνιο της επικαιρότητας και τότε σε υπολανθάνουσα καθημερινή μορφή.

Δεν πρόκειται, ωστόσο, για ένα φαινόμενο που αφορά τις περιοχές μας αλλά ολόκληρη την ελληνική κοινωνία τα τελευταία χρόνια. Οι αποχρώσεις και οι ποσότητες των κοινωνικών συμπεριφορών μπορεί να διαφοροποιούνται από την επαρχία ως τα αστικά κέντρα, και από τα ιστορικά κέντρα των μητροπόλεων ως τα προάστια αλλά ο πυρήνας του προβλήματος είναι κοινός. Αυτόν τον πυρήνα θέλουμε να διερευνήσουμε στο προκείμενο κάνοντας όσες αναγωγές χρειάζεται, από την κοινωνική οντολογία και τη σχέση της με τη ρατσιστική ιδεολογία, μέχρι το ιδεολόγημα της πολυπολιτισμικής κοινωνίας και τον προσδιορισμό μιας αλληλέγγυας στάσης στις αιτηματικές προσπάθειες των μεταναστών.

Ο τρόπος που εργαστήκαμε θέλαμε να είναι όσο περισσότερο συλλογικός γίνεται. Προσπαθήσαμε να συγκροτήσουμε τις θέσεις μας στη βάση ερωτήσεων που αφορούν την όλη υπόθεση, ερωτήσεων που θέσαμε εμείς, σχεδόν ένας προς έναν, και που μας έχουν τεθεί ήδη μέσα στην ίδια τη σφαίρα της σχετικής κοινωνικής μας εμπειρίας. Έτσι, διατύπωσε ο καθένας μας από μια σειρά ερωτημάτων που θεώρησε ότι έπρεπε να απαντηθούν γύρω από τη συγκεκριμένη υπόθεση, οι ερωτήσεις αυτές αφού μαζεύτηκαν, ομαδοποιήθηκαν, συζητήθηκαν, απαντήθηκαν μέχρι του σημείου που θεωρήσαμε εξαντλητικό για τη βούληση και τη δυνατότητά μας και "δέθηκαν" μεταξύ τους με θεωρητικές γέφυρες για να παρουσιαστούν ως ένα συγκροτημένο κείμενο.

Στην πορεία διαφωνήσαμε. Προέκυψαν ζητήματα που εστιάζονταν σε διαφορετικές εκτιμήσεις για ιδιαίτερα σημεία της υπόθεσης των μεταναστών αλλά που, εντέλει, απ' ό,τι φάνηκε, λειτούργησαν ως αφορμές για να τεθούν υπό συζήτηση κομβικά σημεία των αρχών και των θέσεών μας ως αναρχικής συλλογικότητας.

Σ' αυτήν την μπροσούρα παρουσιάζονται οι θέσεις αυτών που εκτιμούν ότι, παράλληλα με την εσωτερική διευθέτηση των διαφορών που προέκυψαν, αυτό το υλικό πρέπει να κατατεθεί κοινωνικά, παρουσιάζοντας την άποψη που θεωρεί ότι είναι αρκούντως έτοιμη γι' αυτή την κατάθεση.

Η έκδοση αυτή έτσι κι αλλιώς, έχει την κατευόδωση όλης της συλλογικότητας, μηδενός εξαιρουμένου.

Μάης 2003

Αναρχικοί, -ες από τις δυτικές συνοικίες της Αθήνας και του Πειραιά

ΜΕΤΑΣΤΡΟΦΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΡΑΤΣΙΣΜΟΥ

Ο ρατσισμός είναι ένα ιδεολόγημα εξουσίας το οποίο χρησιμοποιείται για να διαχωρίζονται και να ιεραρχούνται κοινωνικές ομάδες μεταξύ τους με βάση κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Έτσι, κατασκευάζονται ανώτερες και κατώτερες φυλές, κατασκευάζονται στερεότυπα για τον "ξένο", τον "διαφορετικό", τον Άλλο, κατασκευάζονται καταπιεστικές αντιλήψεις και κοινωνικοί αποκλεισμοί.

Ο ρατσισμός μέσα στην ιστορική διαδρομή δεν παρέμεινε στατικός. Η πρωταρχική και παραδοσιακή του εκδοχή είναι η φυλετική, σύμφωνα με την οποία μια κυρίαρχη κοινωνική ομάδα ορίζει ως κατώτερους της αυτούς που έχουν συγκεκριμένα "απωθητικά" χαρακτηριστικά ως χαρακτηριστικά της φυλής τους. Είναι αδύνατο να ξεφύγει κάποιος από τη μοίρα της κατωτερότητας του γιατί την κουβαλάει στο αίμα του και την μεταδίδει από γενιά σε γενιά. Αυτός είναι ο λόγος που το μεγαλύτερο αμάρτημα για μια ρατσιστική κοινωνία είναι το αμάρτημα της επιμειξίας γιατί σπιλώνει και να υποβιβάζει την ανωτερότητα της κυρίαρχης φυλής. Οι χαρακτηριστικότερες ιστορικές αιχμές του φυλετικού ρατσισμού αναδείχτηκαν στις ΗΠΑ με τη δουλεία των "μαύρων" και τις μετέπειτα διακρίσεις και αποκλεισμούς τους, στην ναζιστική Γερμανία και στη Νότιο Αφρική με το Απαρτχάιντ.

Το ιδεολόγημα του ρατσισμού στην φυλετική του εκδοχή άρχισε, ωστόσο, να φθίνει στην κοινωνική συνείδηση κι αυτό οφείλεται σε διάφορους παράγοντες που εμφανίστηκαν κυρίως μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και αλλοίωσαν τα εξωτερικά του χαρακτηριστικά χωρίς, όμως, να αγγίζουν τον σκληρό του πυρήνα. Οι ρατσιστικές φρικαλεότητες του Γ' Ράιχ προκάλεσαν μια γενικευμένη κοινωνική απώθηση κάθε σχετικού επιχειρήματος της ρατσιστικής ιδεολογίας. Επιπλέον το πολιτικό σκηνικό μετά τον τελευταίο παγκόσμιο πόλεμο "επέβαλε" στον δυτικό κόσμο καθεστώτα (σε αντιδιαστολή με τα ολοκληρωτικά του ανατολικού μπλοκ) με μεγαλύτερη κοινωνική νομιμοποίηση (μαζική δημοκρατία, πολιτικός φιλελευθερισμός, ανθρώπινα δικαιώματα). Σε αυτό το πλαίσιο οι διεθνείς οργανισμοί επιστράτευσαν την επιστήμη για να συγκροτήσουν μια ισχυρή επιχειρηματολογία ενάντια στις επικίνδυνες για την παγκόσμια σταθερότητα "πρωτόγονες και ανυπόστατες" ρατσιστικές κοινωνικές προκαταλήψεις.

Επειδή, όμως, κανένα ιδεολόγημα της εξουσίας δεν καταστρέφεται αν δεν καταστραφούν οι δομές της, αν μένουν αλώβητες οι κοινωνικές ιεραρχίες και ανισότητες, αν κυριαρχεί η φιλοσοφία των διαχωρισμών και της κανονικότητας, ο ρατσιστικός Λόγος, αφού πέρασε ένα μεγάλο χρονικό διάστημα σε ασφυκτικό κοινωνικό περιθώριο, βρήκε τον τρόπο να συγκροτήσει τις προοπτικές και τη δυναμική του σε νέες κατευθύνσεις. Η διαδικασία της λεγόμενης παγκοσμιοποίησης που εξελίσσεται τις δυο τελευταίες δεκαετίες από τη μια αμφισβητεί κάθε παραδοσιακή προσέγγιση γύρω από την εθνική ταυτότητα και από την άλλη ενισχύει τα μεταναστευτικά ρεύματα στο πλαίσιο της λεηλασίας ανθρώπινων και φυσικών

πόρων. Αυτές οι συνθήκες, ανοίγοντας με διαφορετικό τρόπο το διάλογο γύρω από τις φυλές, τα έθνη, τις εθνότητες και τον πολιτισμό δεν θα μπορούσαν παρά να προσφέρουν το βήμα και σε ένα ρατσιστικό λόγο που μπορεί να συγκροτηθεί σύμφωνα με τα νέα δεδομένα. Τα think tank που διαμορφώνουν τις κατευθύνσεις των κυρίαρχων έχοντας εντοπίσει έναν ανοιχτό διάλογο γύρω από τη διαφορά των πολιτισμών, προχώρησαν σε βολικά συμπεράσματα που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως πρόσχημα για τις γεωστρατηγικές, γεωπολιτικές και οικονομικές επιλογές τους. Δεν είναι τυχαίο ότι ο ρατσιστικός λόγος ανακάλυψε τον καινούργιο του εαυτό μέσα σ' αυτά τα προσχήματα. Με μεταλλασμένο το σημείο αναφοράς του και με νέες δυναμικές και κατευθύνσεις ο ρατσισμός εμφανίζεται πλέον ως νεορατσισμός.

Ως νεορατσισμός μετατοπίζει την επιχειρηματολογία του από την φυλή στην κουλτούρα αναγνωρίζοντας όμως ταυτόχρονα την κάθε κουλτούρα με αυστηρά διαχωρισμένα όρια και περιχαρακώσεις (φτάνοντας μέχρι του σημείου να εξυμνεί την διαφορετικότητα). Εγκαταλείπει τις αναφορές στην ανισότητα και θέλει να καθιερώσει την διαφορά ως κάτι το απόλυτο. Με αυτόν τον τρόπο προκύπτουν και η καταδίκη της επιμειξίας όπως επίσης και η με κάθε τρόπο προσπάθεια επιβεβαίωσης της υπόθεσης ότι δεν υπάρχει δυνατότητα διαλεκτικής επαφής ή και σύνθεσης ανάμεσα στις διάφορες κουλτούρες.

Βασικό όργανο ανάπτυξης της ξενοφοβίας γίνεται το επιχείρημα ότι πρέπει κάθε ένας να διαβιώνει στην ίδια του την χώρα. Με τον τρόπο αυτό ο νεορατσισμός δεν χρειάζεται ούτε άμεση αναφορά στις φυλές και τη "φυσική ανισότητα" ούτε σαφή επίκληση στο μίσος για να εκφραστεί πλήρως. ΑΠΟΚΡΥΠΤΕΙ τις προθέσεις του μέσα από το σχήμα: αφού εξυμνείται η διαφορετικότητα, ουσιαστικά δεν απορρίπτονται οι διαφορετικοί. Ο νεορατσιστικός λόγος, λοιπόν, δεν χαρακτηρίζεται απλώς από κάποιες τροποποιήσεις της παραδοσιακής ρατσιστικής επιχειρηματολογίας αλλά από ολόκληρη την μετατόπιση του πεδίου αναφοράς του από το αίμα στον πολιτισμό. Ο στόχος, βέβαια, του νεορατσισμού παραμένει ο ίδιος, όπως και σε κάθε προγενέστερη μορφή ρατσισμού: η ιεραρχική διαβάθμιση με βάση τα ψευδοδίπολα καθαρός/μιαρός, ανώτερος/κατώτερος, πολιτισμένος/βάρβαρος, ο απόλυτος δηλαδή υποβιβασμός του Άλλου, του διαφορετικού, του ξένου και ο αποκλεισμός του.

Όσον αφορά στην Ελλάδα σήμερα, ο παραδοσιακός φυλετικός ρατσιστικός λόγος και ο νεορατσιστικός πολιτισμικός συνυπάρχουν. Αυτό σημαίνει ότι από ακροδεξιούς, δεξιούς μέχρι και αριστερούς διατυπώνονται επιχειρήματα που έχουν αναφορές σε όλες τις ρατσιστικές εκδοχές. Κι αυτό μάλλον θα εξακολουθεί να ισχύει όσο δεν διαμορφώνεται ένας κατεξοχήν νεορατσιστικός ακροδεξιός πόλος (νεοεθνικισμός). Σε αυτό συμβάλλει και το γεγονός πως μέσα στο κοινοβούλιο κυρίως από τα δυο μεγάλα κόμματα εκφράζονται νεορατσιστικές αντιλήψεις που αφομοιώνουν τον μη θεσμισμένο νεορατσιστικό λόγο.

ΚΡΑΤΟΣ & ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ

Η εδραίωση του υπερθεσμού του κράτους, με την αστική επανάσταση, σήμανε και την επιβολή μιας συγκεκριμένης πολιτικής μορφής οργάνωσης της κοινωνίας. Πέρα από τις όποιες ιστορικές του εκφάνσεις (ολοκληρωτικό, φασιστικό, δημοκρατικό, πρόνοιας, δικαίου...) σε όλα τα μήκη και πλάτη του πλανήτη υπάρχει ουσιαστικά ένας, μοναδικός και απaráλλαχτος πυρήνας αυτού του μηχανισμού. Και σκοπός που πηγάζει από την ίδια την ουσία αυτού του μηχανισμού είναι να παράγει και να επιβάλλει με κάθε τρόπο μια συγκεκριμένη μορφή κοινωνικής συνοχής -πάντα μέσα από ιεραρχικές δομές εξουσίας, ελέγχους και αποκλεισμούς- παρέχοντας με αυτόν τον τρόπο και πρώτες ύλες για τις διάφορες εκδοχές του ρατσισμού. Αυτό σημαίνει ότι το κράτος, εξαιτίας της ίδιας της φύσης της δομής και του ρόλου του, παράγει ρατσισμό πέρα από τις εκάστοτε πολιτικές επιλογές της διαχειριστικής του εξουσίας (κυβερνήσεις, κοινοβούλιο, κόμματα, διακρατικούς οργανισμούς, ομάδες συμφερόντων). Εξάλλου, υπάρχουν όρια στη σχέση των εκάστοτε πολιτικών διαχειριστών με τον κρατικό μηχανισμό. Σημειολογικά, η ορκωμοσία στην έναρξη κάθε κυβερνητικής θητείας δεν είναι τίποτα άλλο παρά αποδοχή της υπόστασης του ίδιου του κρατικού μηχανισμού. Με αυτή τη λογική μπορεί να ασκείται μια κυβερνητική πολιτική που να πρεσβεύει το "όλοι διαφορετικοί, όλοι ίσοι" μέσα στα πλαίσια των συγκεκριμένων ιεραρχικών δομών. Και βέβαια, παρότι η κρατική εξουσία παράγει ρατσιστές και συνδιαλέγεται μαζί τους ανάλογα με την συγκυρία (είτε περιορίζοντας είτε αποχαλινώνοντάς τους) φροντίζει να μην φαίνεται επουδενί πως έχει την οποιαδήποτε σχέση μαζί τους. Κι αυτό γιατί το κράτος αποστασιοποιείται πάντα από τέτοιου είδους ιδεολογικές αναφορές και αυτοχαρακτηρισμούς.

εθνορατσισμός

Για να μπορέσει το κράτος να λειτουργήσει ως καταλυτικός παράγοντας κοινωνικής συνοχής, χρειάζεται να παράγει και να εκσυγχρονίζει ανελλιπώς έναν ενιαίο και μονοδιάστατο πολιτισμό διαποτισμένο από μια εθνοκεντρική φιλοσοφία: ενιαία κουλτούρα, λογική, γλώσσα και εκπαίδευση για να καταφέρει να αφομοιώσει, να ελέγξει και να οργανώσει ομοιόμορφα την κοινωνία. Ιστορικά δεν υπάρχει κανένας γεωγραφικός χώρος στον κόσμο που να μην ήταν ένα μωσαϊκό πολιτισμών. Για να εγκαθιδρυθεί ένα και μόνο εθνικό κράτος σε έναν και τον αυτό χώρο, χρειάστηκε στις περισσότερες περιπτώσεις να κατακρεουργηθούν ολόκληροι πληθυσμοί και να εξαφανιστούν με κάθε τρόπο οι επιμέρους κουλτούρες.

Σήμερα το σύγχρονο κράτος -φυσική προέκταση των ιστορικών του καταβολών- δεν είναι απαραίτητο να εξοντώσει μια μειονότητα, κινείται, όμως, προς

την ενσωμάτωσή της στην κυρίαρχη εθνική ιδεολογία. Η κυρίαρχη εθνική ιδεολογία, με τη σειρά της, συγκροτεί την ομοιογένεια της στη βάση ενός διαχωρισμού από κάθε τι που διαφοροποιείται από αυτήν, διαμορφώνοντάς του και μία συνείδηση κατωτερότητας. Αυτή η διαδικασία δεν αποβλέπει σε μία συνύπαρξη διαφορετικών και ιεραρχημένων αντιλήψεων αλλά δημιουργεί τις δομές καταναγκαστικής αφομοίωσης του κατώτερου στο Κυρίαρχο.

Αυτός ο ρατσισμός που πηγάζει από την δομή και το ρόλο του κράτους ως αποκλειστικού παραγωγού και διαχειριστή της εθνικής ταυτότητας και συνείδησης προσδιορίζεται εδώ ως εθνό-ρατσισμός. Πρόκειται για το ρατσισμό που αντλεί την ίδια του την επιχειρηματολογία, την ισχύ και νομιμοποίηση από τα εθνικά ιδεώδη. Σε αυτή τη βάση, ένας διακρατικός ανταγωνισμός βιώνεται από δυο "διαφορετικές" κοινωνίες, γαλουχημένες ωστόσο με τον ίδιο τρόπο εθνοκεντρικής χειραγώγησης, ως εθνικιστικός και ρατσιστικός ανταγωνισμός μεταξύ των πολιτισμών τους.

κοινωνικός ρατσισμός

Το κράτος, ως ο διασφαλιστής της κοινωνικής συνοχής και οργάνωσης, ποινικοποιεί κάθε τι που ξεφεύγει από την κρατική διευθέτηση. Μέσα στο πλέγμα των θεσμών συγκροτείται και ορίζεται η κανονικότητα ενώ ταυτόχρονα ελέγχονται οι αποκλίσεις από αυτήν. Η απόκλιση από την κανονικότητα είναι και το διαβατήριο για τον κοινωνικό αποκλεισμό και την περιθωριοποίηση. Μην φανταστεί κανείς ότι πρόκειται για συναινετικό διαζύγιο μεταξύ των αξιών αυτού του πολιτισμού και των αποκλίσεων τους αλλά για τον ολοκληρωτικό πόλεμο του στιγματισμού συγκεκριμένων ανθρώπων και κοινωνικών ομάδων, που ασκείται καθημερινά με βλέμματα και χειρονομίες μέχρι και την άμεση καταστολή, τις διώξεις και τον εγκλεισμό. Όλα αυτά δεν αποσκοπούν σε τίποτα άλλο πέρα από την ενίσχυση της ίδιας της κανονικότητας.

θεσμισμένος ρατσισμός του ελληνικού κράτους

Πέρα από τα γενικά, καθολικά χαρακτηριστικά που αφορούν όλους τους κρατικούς σχηματισμούς, το ελληνικό κράτος στην επιδίωξή του να ασκήσει όπως-όπως μια μεταναστευτική πολιτική παράγει άμεσα και εξόφθαλμα ρατσισμό μέσα από τους θεσμούς του:

Εργασία: κρατώντας τους μετανάστες σε καθεστώς ομηρίας, λόγω παραβατικότητας ή επισφαλούς νομιμότητας δικαιώνει τη μαύρη εργασία και την καταδυνάστευση των μεταναστών.

Υγεία: απαγορεύοντας τη νοσηλεία των "παράνομων" αλλοδαπών, προωθώντας παράλληλα τον θεσμισμένο χαφιεδισμό και την ιατρική παραοικονομία τη στιγμή μάλιστα που οι ξένοι εργάτες είναι η πρώτη ομάδα κινδύνου εργατικών και αστυνομικών "ατυχημάτων".

Δικαιοσύνη: εξόφθαλμη ρατσιστική αντιμετώπιση ανάλογα με την εθνικότητα. εμπαιγμός με τη νομιμοποίηση παράλογα χαρτιά και απαιτήσεις, χαρτογραφίες οργουελιανού τύπου.

Στέγαση: το υπουργείο εμπορίου απαγορεύει την ενοικίαση σε αλλοδαπούς χωρίς χαρτιά και απειλεί με μεγάλα πρόστιμα τους απείθαρχους ιδιοκτήτες.

Καταστολή: ξυλοδαρμοί, συλλήψεις, σκούπες, απελάσεις, πολύμηνες κρατήσεις, βιασμοί, βασανιστήρια, σκλαβοπάζαρα, κλοπές και απαγωγές, καταχρήσεις, σκοποβολή και εξοστρακίσεις...

Στην εκπαιδευτική διαδικασία -όχι μόνο με τη στενή της έννοια αλλά και διευρυμένα στα πλαίσια θεσμών όπως η οικογένεια, η εκκλησία ή τα ΜΜΕ- μπορούμε να διακρίνουμε χαρακτηριστικά του ρατσισμού -πέρα από το κανονιστικό πλαίσιο και την ιεραρχική δομή και- σε κάθε επίκληση των εθνικών ιδεωδών και πάνω απ' όλα στους διαχωρισμούς που συνεπάγεται η καλλιέργεια εθνικής συνείδησης.

ΑΦΕΝΤΙΚΑ & ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ

Μικρό χρονικό

Από την Αρχαία Ελλάδα, όπου η τάξη των δούλων αποτελούνταν κυρίως από αιχμαλώτους περιοχών που είχαν πτηθεί στις πολεμικές διενέξεις της τότε εποχής, μέχρι τη φεουδαρχική Ευρώπη του Μεσαίωνα, όπου οι τάξεις των ευγενών και των δουλοπάροικων αναπαράγονταν μέσα από το στεγανό σύστημα της οικογενειακής-ταξικής καταγωγής, με τους φεουδάρχες -πέρα από τη βαριά φορολογία- να έχουν μέχρι και δικαίωμα πάνω στη ζωή των δουλοπάροικων, συναντάμε στοιχεία ρατσισμού, με μια διευρυμένη προσέγγιση του όρου. Με την έννοια, δηλαδή, ότι σε κάθε σχέση αφέντη-υποτακτικού (συνεπώς και σε κάθε της εκδοχή που συνιστούσε εκμετάλλευση), υπήρχε σταθερά κάποιο εξουσιαστικό ιδεολογικό μοντέλο που παρουσίαζε τον υποβιβασμό και την καταδίκη ανθρώπων σε κατώτερη θέση, ως φυσικό γεγονός.

Μια τέτοια, όμως, διαστολή του όρου ρατσισμός, θα μπορούσε να μας οδηγήσει στο να εντάξουμε σε αυτόν όλα τα ιδεολογικά εργαλεία που έχουν χρησιμοποιηθεί ιστορικά για την επιβολή και την δικαιολόγηση της καταπίεσης και της εκμετάλλευσης των ανθρώπινων κοινοτήτων και κοινωνιών κι έτσι να μην κατορθώσουμε να διαυγάσουμε τη συγκεκριμένη σχέση των αφεντικών με την ιστορική εμφάνιση και ανάπτυξη του ρατσισμού, εννοούμενου ως ενός οργανωμένου συστήματος προκαταλήψεων (στερεότυπα, αναγνώριση προδιαθέσεων), ιδεολογίας (θεωρία, δόγματα, σύγχρονοι μύθοι), συμπεριφοράς (ενέργειες, πρακτικές, θεσμοί), βασισμένο καταρχήν στις φυλετικές διακρίσεις.

Ξετυλίζοντας με αυτό τον τρόπο το κουβάρι του ρατσισμού, εντοπίζουμε την αρχή του νήματός του στα τέλη του 15ου αιώνα, με την ανακάλυψη του Νέου Κόσμου, οπότε οι εκκολαπτόμενες αυτοκρατορίες της δυτικής Ευρώπης (Ισπανία, Πορτογαλία, Γαλλία, Αγγλία, Ολλανδία) "κήρυξαν" την έναρξη μιας λυσσαλέας κούρσας κατακτήσεων, που κράτησε 4 αιώνες και είχε ως αποτέλεσμα την αποικιοποίηση του μεγαλύτερου μέρους του πλανήτη και την υποδούλωση των ιθαγενών πληθυσμών, οι οποίοι -είτε έγιναν σκλάβοι στους τόπους τους είτε μεταφέρθηκαν αλλού με αυτή την ιδιότητα (κυρίως αφρικανοί στην αμερικάνικη ήπειρο)- αντιμετωπίστηκαν σταθερά ως ηλίθιοι, τεμπέληδες, απολίτιστοι, βάρβαροι, κατώτεροι εκ φύσεως. Προωθώντας τις φυλετικές διακρίσεις τα τότε αφεντικά του κόσμου, οι λευκοί ευρωπαίοι αποικιοκράτες, απαξίωναν και υποβίβαζαν ολόκληρους πληθυσμούς για να παρουσιάζουν την κτηνώδη τους εκμετάλλευση και τις κάνες στους κροτάφους των σκλάβων ως κάτι αυτονόητο. Η επιθυμία τους μάλιστα, να θεσμοθετηθεί και επιστημονικά η δικαιολόγηση των εγκλημάτων τους είναι που οδήγησε μέσα από μια σειρά συγγραμμάτων από τα μέσα του 18ου μέχρι

τα τέλη του 19ου αιώνα, σε παραλληλία με τις θέσεις και αρκετών διαφωτιστών, στην "επιστημονική" θεωρία ταξινόμησης των φυλών (ο διαχωρισμός και η κατάταξη των ανθρώπων σε φυλές με βάση την ανατομία και το χρώμα τους και η ιεραρχική τους διαβάθμιση με σημείο αναφοράς αυτά τα χαρακτηριστικά ως προς την δυνατότητα τους να παράγουν πολιτισμό), που κορυφώθηκε ως βασική ιδεολογική συνιστώσα του ναζισμού.

Μεταναστευτικές ροές και ρατσισμός **στα πλαίσια του καπιταλισμού**

Η δυναμική είσοδος του καπιταλισμού στα τέλη του 18ου αιώνα πραγματοποιήθηκε εξαιτίας του συνδυασμού πολλών συνιστωσών: συσσώρευση πρωτογενούς κεφαλαίου από την εκμετάλλευση των αποικιών, τεχνικό-επιστημονικές ανακαλύψεις της περιόδου, που συνετέλεσαν στη μηχανοποίηση της παραγωγής και μια διευρυμένη για την εποχή "οικονομία της αγοράς", η οποία είχε κατορθώσει να αντικαταστήσει σημαντικά την άμεση ανταλλαγή αγαθών μεταξύ των παραγωγών με την εμπορική συναλλαγή προϊόντων στη βάση του "αφηρημένου γενικού ισοδύναμου", του χρήματος. Η δυναμική αυτή είσοδος του καπιταλισμού επέφερε ραγδαίες αλλαγές και στο τοπίο της ανθρώπινης γεωγραφίας. Οι πληθυσμοί της υπαίθρου των αναπτυσσόμενων βιομηχανικών κρατών της δυτικής Ευρώπης, ξεριζώθηκαν βίαια και στοιβάχτηκαν στις πόλεις, αφού η παραγωγική πρωτοκαθεδρία της βιομηχανίας είχε ως αποτέλεσμα την υποβάθμιση των γεωργικών εργασιών. Επιπλέον, η καπιταλιστική ανάπτυξη, ακολουθώντας το μοντέλο της αποικιοκρατίας, δεν αφορούσε με τον ίδιο τρόπο όλες τις περιοχές του πλανήτη -επικράτειες αργά και σταθερά των νεοσύστατων εθνικών κρατών- αλλά συντελέστηκε και πάνω στον διαχωρισμό των κέντρων ανάπτυξης με τις περιφέρειες λεηλασίας και υπανάπτυξης, δημιουργώντας έτσι και τις πρώτες μεταναστευτικές ροές προς τις μητροπόλεις του καπιταλισμού (προς τις ΗΠΑ σταθερά από το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα και ύστερα και προς τη δυτική Ευρώπη κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου και μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο).

Βάσει αυτού, μπορούμε να αντιληφθούμε και στη σημερινή συγκυρία τις αιτίες της καταναγκαστικής φυγής όλο και περισσότερων ανθρώπων προς τα καπιταλιστικά κέντρα (Ε.Ε., Η.Π.Α.), στην αναζήτηση ενός καλύτερου μέλλοντος και πολλές φορές απλά και μόνο κάποιου μέλλοντος: η αδυναμία επιβίωσης σε περιοχές οικονομικά λεηλατημένες από τα αφεντικά, η αναδιάρθρωση της παραγωγής (που στον τρίτο κόσμο διευρύνει τις κοινωνικές ανισότητες περισσότερο από ό,τι στον πρώτο), οι ανθρωπιστικές βόμβες, οι "αντι"τρομοκρατικές εκστρατείες και τα διάφορα εμπάργκο των "μεγάλων δυνάμεων".

Όταν, βέβαια, τα ανεπτυγμένα και "πολιτισμένα" κράτη χαράζουν τις στρατηγικές τους -είτε πρόκειται για πολεμικές επιχειρήσεις είτε για την αφαίμαξη φυσικών και ανθρώπινων πόρων σε διάφορα σημεία του πλανήτη- γνωρίζουν από πριν τα αποτελέσματα των ενεργειών τους (μαζικές "παράπλευρες απώλειες, πρόκληση πόνου και δυστυχίας, δημιουργία μεταναστευτικών ρευμάτων) και προετοιμάζονται για την αντιμετώπισή τους. Έτσι, τα ίδια συμφέροντα κι οι ίδιοι μηχανισμοί που ευθύνονται για την πρόκληση και τον πολλαπλασιασμό των караβανιών των σύγχρονων φυγάδων έρχονται σε δεύτερο χρόνο να τους δαιμονοποιήσουν και να τους αποδώσουν τον χαρακτηρισμό λαθραίοι: για την απαλοιφή της ανθρώπινης ιδιότητάς τους, για τον υποβιβασμό τους σε πράγματα, για την ενοχοποίηση της μετακίνησής τους και την απόκρυψη των αιτιών της εκβιαστικής φυγής τους, για την παρουσίασή τους ως πρόβλημα που πρέπει να αντιμετωπιστεί.

Οι πρακτικές, ωστόσο, του αποκλεισμού, των απελάσεων και των επαναπροωθήσεων των περισσότερων μεταναστών που ακολουθούν τα ανεπτυγμένα κράτη τα τελευταία χρόνια, δε σημαίνουν ότι η ύπαρξη μεταναστευτικών ρευμάτων αφήνει αδιάφορους ή ενοχλεί ως τέτοια τους πολιτικούς και οικονομικούς διαχειριστές των πρωτοκοσμικών εστιών. Άλλωστε, μελέτες της Ε.Ε. αναφέρονται στην ανάγκη "εισαγωγής" δεκάδων εκατομμυρίων μεταναστών μέσα στις επόμενες δεκαετίες. Κι αυτό γιατί ακόμα και στις μέρες μας, που εξαιτίας της πληροφορικής, της ρομποτικής, των ευέλικτων και συγκεντρωποιημένων πυρήνων υψηλής τεχνολογίας και των τεράστιων χρηματιστηριακών ροών κεφαλαίου, τα αφεντικά έχουν τη δυνατότητα να μεταφέρουν τις δραστηριότητες τους σε οποιοδήποτε σημείο της υδρογείου μπορούν να εξασφαλίσουν πολιτική σταθερότητα και επιχειρησιακές ευκολίες, οι μετανάστες συνεχίζουν να αποτελούν μία από τις βασικές πρώτες ύλες της καπιταλιστικής ανάπτυξης στα μητροπολιτικά κέντρα. Αυτό που ενοχλεί είναι ο ανεξέλεγκτος και ιδιαίτερα μαζικός χαρακτήρας αυτής της ανθρώπινης μετακίνησης κι ο περίφημος αγώνας ενάντια στη "λαθρο"μετανάστευση αφορά, τελικά, την αναχαίτιση, τον έλεγχο και την ορθολογική διαχείριση αυτών των τεράστιων μεταναστευτικών ρευμάτων, για την "εισαγωγή" συγκεκριμένου αριθμού μεταναστών κάθε φορά, για προσδιορισμένο χρονικό διάστημα και απ' ευθείας στα σημεία που έχουν εντοπιστεί ελλείψεις στην αγορά εργασίας.

Στο πλαίσιο αυτής της μεταναστευτικής πολιτικής -που αποτελεί κοινό σημείο αναφοράς για όλα τα κράτη-μέλη της Ε.Ε.- προκρίνεται και επεκτείνεται ξανά το μοντέλο των διακρατικών συμφωνιών για την "πρόσκληση" μεταναστών, για συγκεκριμένο χρόνο και συγκεκριμένη εργασία (ύστερα από καταγραφή των ελλείψεων σε εργατικό δυναμικό στους παραγωγικούς τομείς), αλλά και έχει εφαρμοστεί η συνθήκη Σένγκεν, που πέρα από την εσωτερική λειτουργικότητα της

εντατικοποίησης του κοινωνικού ελέγχου, μετέτρεψε την Ε.Ε. σε απροσπέλαστο υπερφρούριο, για την αποτροπή μαζικών και ανεξέλεγκτων εισροών μεταναστών στους κόλπους της. Επιπλέον, αυτό το διάστημα τα 15 κράτη της Ε.Ε. επεξεργάζονται τη δημιουργία ευρωπαϊκής μεθοριακής φρουράς με το όνομα "Οδυσσέας", η οποία θα αστυνομεύει τα σύνορα που οριοθετούν το ευρωπαϊκό υπερφρούριο και επιταχύνουν την ολοκλήρωση του ευρωπαϊκού δορυφορικού συστήματος Galileo, πέρα από άλλους λόγους και για τον ευκολότερο εντοπισμό μεταναστών που θα προσπαθούν να εισέλθουν στην Ε.Ε.

Όσο για τους μετανάστες που κατορθώνουν να δρασκελίσουν το κατώφλι του καπιταλιστικού "παραδείσου", αυτό που τους περιμένει είναι η εκτέλεση των πιο βαριών, δύσκολων και απαξιωμένων εργασιών, σε πολλές περιπτώσεις χωρίς ασφάλιση, σε κάθε περίπτωση με τους κατώτερους δυνατούς μισθούς και ημερομίσθια και σε ένα καθεστώς καθημερινών ταπεινώσεων, εξευτελισμών και φοβοκρατίας. Αυτό που τους υποδεικνύεται είναι η κατώτατη θέση στην ιεραρχική δομή της μισθωτής εργασίας, που βασίζεται στις ρατσιστικές διακρίσεις σε ανώτερους και κατώτερους, έξυπνους και βλάκες, ικανούς και ανίκανους. Κι αυτό που τους επιφυλάσσεται είναι ο εξακολουθητικός μέλλοντας του διαρκούς υποβιβασμού τους και της καταδίκης τους να αποτελούν μια ζωντανή δεξαμενή φτηνού, πειθαρχημένου και αναλώσιμου εργατικού δυναμικού.

Η πιο υλική έκφραση, η πιο απτή εκδοχή του ρατσισμού των αφεντικών βρίσκεται στις εργασιακές συνθήκες που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες, οι οποίες κατασκευάζουν ανθρώπους-εργαζόμενους δεύτερης κατηγορίας, που πρέπει να αποδεχτούν και να εσωτερικεύσουν την κατασκευασμένη κατωτερότητά τους. Στην κόλαση δηλαδή της σύγχρονης δουλείας.

Η ελληνική πραγματικότητα

Η παρουσία μεταναστών στην Ελλάδα χρονολογείται ήδη από την δεκαετία του '70. Γύρω στις 50.000 ξένοι εργάτες ήρθαν τότε, κυρίως ασιάτες και αφρικανοί, μέσω διακρατικών συμφωνιών, μετά από σχετικό αίτημα των ελλήνων βιομηχάνων που αντιμετώπιζαν έλλειψη εργατικών χεριών, για να εργαστούν στις πιο σκληρές δουλειές (πρέσες, κλίβανους, χυτήρια), με οικονομικές απολαβές χαμηλότερες από αυτές των ντόπιων και σε ένα καθεστώς απόλυτης ομηρίας αφού οι κάρτες εργασίας που τους είχαν δοθεί τους επέτρεπαν να εργαστούν μόνο στο συγκεκριμένο εργοδότη που τους είχε χρεωθεί. Το ίδιο διάστημα κατέφτασαν, πάλι μέσω διακρατικών συμφωνιών, κι οι πρώτες γυναίκες από τις Φιλιππίνες, για ανασφάλιστη και κακοπληρωμένη ολοήμερη εργασία, χωρίς άδειες, αργίες, ρεπό και με παρακράτηση των διαβατηρίων και όλων των επίσημων εγγράφων από τους εργοδότες.

Στη δεκαετία του '80 άρχισαν να καταφτάνουν κι οι πρώτοι Κούρδοι, Ιρακινοί κ.λ.π. για να πολλαπλασιαστούν μέσα στη δεκαετία του '90. Αυτό, όμως, που χαρακτήρισε τη δεκαετία του '90 ήταν η κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ, που προκάλεσε μεγάλα και διαρκώς ανατροφοδοτούμενα μεταναστευτικά ρεύματα με κατεύθυνση κυρίως τις κοντινές καπιταλιστικές χώρες, οι οποίες διαβλέποντας πολλαπλά οφέλη σε αυτό το αναπάντεχο γεγονός άνοιξαν ξαφνικά τα σύνορά τους. Στην Ελλάδα ήρθαν άνθρωποι κυρίως από την Αλβανία αλλά και από τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία, την Πολωνία και τη Γιουγκοσλαβία, σε χαμηλότερο όμως ποσοστό.

Η "υποδοχή" τους έγινε αρχικά σε πρόχειρες κατασκηνώσεις που στήθηκαν γι' αυτόν τον λόγο σε εγκαταλελειμμένα στρατόπεδα, όπου οι συνθήκες διαβίωσης - όπως γίνεται εύκολα κατανοητό - ήταν στην καλύτερη περίπτωση άθλιες. Κι οι κατασκηνώσεις αυτές βέβαια δε στήθηκαν απλά ως κάποια προσωρινά καταλύματα αλλά ως κρατικά ελεγχόμενα κέντρα δουλεμπορίας. Τις φρουρούσαν φαντάροι σε 24ωρη βάση και τις "επισκέπτονταν" καθημερινά τα αφεντικά από διάφορα σημεία της Ελλάδας (Γιάννενα, Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Καβάλα, Πάτρα, Κρήτη), τα οποία αφού έκαναν τη σχετική διαλογή - με ευνότητα κριτήρια - συμπλήρωναν ένα έντυπο με τα στοιχεία τους και τον αριθμό των μεταναστών που παρελάμβαναν. Αυτό, ωστόσο, το σύστημα δεν άντεξε για πολύ μια κι οι μετανάστες σύντομα άρχισαν να εξεγείρονται και να δραπετεύουν μαζικά, μεταφέροντας την πληροφορία για την αποφυγή αυτών των "κατασκηνώσεων" αλλά και των στρατιωτικών περιπόλων σε συμπατριώτες τους που θα ακολουθούσαν.

Η εξέλιξη αυτή δεν ανησύχνησε ιδιαίτερα τα αφεντικά, που γνώριζαν πως αν και δε θα μπορούσαν να έχουν οι ίδιοι άμεση πρόσβαση στους μετανάστες, δε θα αργούσαν οι μετανάστες να φτάσουν σε αυτούς. Έτσι κι έγινε. Και με δεδομένο ότι οι μετανάστες "συναντήθηκαν" με - και απορροφήθηκαν ως επί το πλείστον από - την παραοικονομία, που καταλαμβάνει πολύ μεγάλο μέρος της οικονομικής δραστηριότητας στην Ελλάδα, μπορούμε να φανταστούμε και το μέγεθος της ασύδοτης εκμετάλλευσής τους (εντατικοί ρυθμοί εργασίας, από το πρωί ως το βράδυ, χωρίς ασφάλιση, με εξευτελιστικά μεροκάματα και απλήρωτες υπερωρίες). Έτσι, οι εκατοντάδες χιλιάδες "ξένοι" εργάτες, στα χωράφια, τα εργοστάσια, τις βιοτεχνίες, τις οικοδομές και τα μεγάλα έργα, "ανέλαβαν" το ρόλο των σύγχρονων ειλωτών και έφεραν σε πέρας την αποστολή για την οποία εξαρχής τους προόριζαν τα μικρά και μεγάλα ντόπια αφεντικά:

- τη στήριξη της παρακμάζουσας αγροτικής παραγωγής (γεγονός που δεν ανταποκρινόταν στις κρατικές επιδιώξεις, εξαιτίας των αυστηρά καθορισμένων ορίων παραγωγής αγροτικών προϊόντων από την Κοινή Αγροτική Πολιτική της Ε.Ε.)
- την ενίσχυση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, που κλυδωνίζονταν από την αναδιάρθρωση της παραγωγής και τον διεθνή ανταγωνισμό
- την αναζωογόνηση της οικοδομικής δραστηριότητας

-την επιτάχυνση της κατασκευής των "μεγάλων έργων" (Μετρό, αεροδρόμιο, εθνικές οδοί, ολυμπιακά έργα κλπ) με παράλληλη συγκέντρωση τεράστιων κερδών από τις μεγάλες κατασκευαστικές εταιρείες και συνακόλουθα

-την εκτόξευση του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος και των ρυθμών ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας.

Ασφαλώς, η νομιμοποίηση αρκετών χιλιάδων μεταναστών, με τη λεγόμενη "δεύτερη ευκαιρία" το καλοκαίρι του 2001 αλλά και με διάφορα μέτρα που ακολούθησαν, δεν άλλαξε τίποτα ιδιαίτερο από τα παραπάνω. Όσοι νομιμοποιήθηκαν αντιμετωπίζουν πλέον, μέσα από σαφείς διατάξεις, ομηρία-πειθάρχηση-υποβιβασμό θεσμικού τύπου ενώ αυτοί που εξακολουθούν να ζουν και να εργάζονται στην Ελλάδα χωρίς χαρτιά είναι πολύ περισσότεροι από αυτούς με χαρτιά, συνεχίζοντας να τροφοδοτούν το "θαύμα" της παραοικονομίας. Η γενικότερη, βέβαια, θέληση του ελληνικού κράτους είναι ο περιορισμός του αριθμού των "παράνομων" μεταναστών και η διευρυμένη αξιοποίηση του μοντέλου της "πρόσκλησης" μεταναστών για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και κάλυψη εντοπισμένων εργασιακών κενών. Επειδή, όμως, η οργάνωση υποδομών που θα έκαναν εφικτή την καταγραφή των ελλείψεων σε εργατικό δυναμικό στις διάφορες περιοχές της Ελλάδας βρίσκεται ακόμα σε επίπεδο διακηρύξεων μπορούμε, βάσιμα, να υποθέσουμε ότι τα όσα χαρακτηρίζουν τις συνθήκες διαβίωσης και εργασίας των μεταναστών θα συνεχίσουν να ισχύουν για αρκετά χρόνια ακόμα με τον ίδιο τρόπο που τα γνωρίσαμε την τελευταία δεκαετία, αφού εκτός των άλλων θα διατηρηθεί απ' ό,τι φαίνεται και ένας μεγάλος αριθμός "παράνομων" μεταναστών.

MME & ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ

Η κριτική της σχέσης των ΜΜΕ με τον ρατσισμό, έχει εστιαστεί κυρίως στην -κατά περιόδους- ρατσιστική προπαγάνδα τους. Ωστόσο η αφετηρία αυτής της σχέσης, βρίσκεται τόσο στην ίδια τη δομή των Μέσων, όσο και στην κοινωνική και οικονομικό-πολιτική λειτουργία τους, μέσω των οποίων προωθείται το βασικό χαρακτηριστικό που προσδιορίζει κάθε τι ρατσιστικό: η δημιουργία διαχωρισμών, διακρίσεων και αποκλεισμών.

Ένα ουσιαστικό πρόβλημα εντοπίζεται στον εξουσιαστικό τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιούνται οι δυνατότητες των επικοινωνιακών μέσων. Η δεδομένη στην επικοινωνιακή διαδικασία ύπαρξη πομπού, μηνύματος και δέκτη δεν προϋποθέτει και την καθιέρωση των αντίστοιχων ρόλων. Θα μπορούσαν ο πομπός και ο δέκτης να εναλλάσσονται προωθώντας την ουσία της επικοινωνίας προσπερνώντας και την ίδια τη διαδικασία ως κάτι που απλά συμβαίνει. Η θεσμοθέτηση ενός μόνιμου πομπού και ενός μόνιμου δέκτη δεν μπορεί παρά να μπλοκάρει την ίδια την επικοινωνία μια και εκ των πραγμάτων φέρνει στο προσκήνιο, και όχι φυσικά τυχαία, ζητήματα που αφορούν τους ρόλους, την αναγκαιότητα τους, την επιβεβαίωση και διαρκή νομιμοποίηση τους. Η επικοινωνία με αυτόν τον τρόπο επαναπροσδιορίζεται μακριά από την ισότιμη συμμετοχή και η διαδικασία αποκτά ξεχωριστή σημασία. Έτσι, ως εργαλείο στα χέρια αυτών που κατέχουν τον "πομπό" η επικοινωνία αποκτά την ουσία τους. Μια ουσία που προσδιορίζεται πλέον από τα συμφέροντα συγκεκριμένων κυριαρχικών ομάδων, όσον αφορά τον πομπό και το μήνυμα και από μια "μάζα" χωρίς κριτικές δυνατότητες ή δυνατότητες αμφισβήτησης αυτής της διαδικασίας, όσον αφορά τον δέκτη. Μέσα σε αυτή την επικοινωνιακή διαδικασία ο δέκτης καθλώνεται σε μια παθητικότητα που συνδιαλέγεται με μια προκαθορισμένη ψευδή συμμετοχικότητα, αφού οι εγκλήσεις του πομπού προς το δέκτη περιέχουν εξ αρχής και τη στάση και την απόκριση του δεύτερου. Έχει ήδη διαμορφωθεί ένα πεδίο διαχωρισμών που ενεργοποιεί τις κυριαρχικές δυνατότητες για την προώθηση διακρίσεων κάθε είδους και την κοινωνική νομιμοποίηση των αποκλεισμών.

Σχετικά με τη λειτουργία των ΜΜΕ, η αυτοανακήρυξή τους ως "εκφραστών της κοινωνίας" είναι ένας ακόμη τρόπος της εκμετάλλευσης και του εξουσιασμού των κοινωνικών δυνατοτήτων με τη "συμμετοχικότητα" του δέκτη -που προϋποθέτει την a priori αποδοχή αυτής της σχέσης- να γίνεται αξία χρήσης προς όφελος της εξυπηρέτησης συγκεκριμένων πολιτικών και οικονομικών συμφερόντων. Πέρα όμως από όλα τα άλλα τα Μέσα πρέπει να επιβεβαιώσουν και τον ρόλο τους ως κοινωνικοί διαμεσολαβητές. Στην προοπτική αυτή ασκούν διάφορες τεχνικές κοινωνικής χειραγώγησης: τον πλουραλισμό και τη θεαματική διαδικασία.

Η δημαγωγία περί πλουραλισμού και πολυφωνίας δεν είναι παρά το βέβαιο άλλοθι της αντικειμενικότητας και της "ολικής ματιάς στα γεγονότα". Εμπρός στη θέα των χιλιάδων διαφορετικών φωνών και αποχρώσεων, η ουσία ότι όλες αυτές συνιστούν μία και μόνο φωνή έντεχνα παραμένει αθέατη. Πρόκειται για τη φωνή της Κυρίαρχης λογικής. Έτσι χρησιμοποιώντας το ιδεολόγημα περί πλουραλισμού κατορθώνουν με ολοκληρωτικό τρόπο να διαφημίζουν αφενός τις δημοκρατικές διαδικασίες, και αφετέρου να ενισχύουν την σημαντικότερη διάσταση του σημερινού πολιτικού γίγνεσθαι: την κατασκευή της συναίνεσης.

Σχετικά με το θέαμα -ως μια από τις καθοριστικότερες σχέσεις που θέλει να ρυθμίζει τις ζωές των ανθρώπων- κάθε χειρονομία, κάθε στιγμή της ζωής, εργαλειοποιούνται μέσα στη θεαματική διαδικασία. επανεξετάζονται, αποδιարθρώνονται, ανακατασκευάζονται και τελικά πλασάρονται ως νέα, βελτιωμένα με μοναδικό σκοπό την υποδούλωση στην ψευδαίσθηση της εικόνας και του προτυποποιημένου τρόπου ζωής. Με την χειραγώγηση της πραγματικότητας και την παράλληλη ικανότητα του θεάματος να ανανεώνει ταχύτατα τις παραστάσεις, το ζητούμενο είναι να καταστρέφεται η κριτική ικανότητα και να δημιουργείται η δυνατότητα υποδοχής και απορρόφησης των ενδεχόμενων αποκλίσεων. Πρόκειται για μία ομογενοποιητική διαδικασία που προκαλεί ο συνεχής καταιγισμός προτύπων. Μέσω των προτύπων δεν προάγεται μόνο ο μιμητισμός (θέλω να μοιάσω, να γίνω κάτι άλλο), αλλά ουσιαστικά εγκαθιδρύεται σιωπηρά, ένα νέο σύστημα αξιολόγησης στη βάση "θετικών" διακρίσεων που κατασκευάζονται για να προκρίνουν συμπεριφορές. Σε αυτή τη διαδικασία όσοι ανταποκρίνονται στα πρότυπα, χαίρουν των προνομίων του κύρους και της αναγνώρισης, όσοι δεν έχουν τη βούληση ή τη δυνατότητα να αφομοιωθούν, βρίσκονται αντιμέτωποι με τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Τα ΜΜΕ, τόσο σε παγκόσμια κλίμακα όσο και στην ελληνική πραγματικότητα, εκτός από το ότι είναι φορείς ενός ρατσισμού, που πηγάζει από τις ίδιες τους τις δομές, μπορούν να δημιουργήσουν και να κατευθύνουν εκδηλώσεις ρατσισμού. Το ποιο κοινωνικό κομμάτι θα υποστεί αυτές τις ρατσιστικές εκδηλώσεις και πρακτικές αλλάζει κάθε φορά. Στην ελληνική κοινωνία την τελευταία δεκαετία ένας μόνιμος δέκτης είναι οι μετανάστες (είτε συγκεκριμένες ομάδες ή κοινότητες, είτε στο σύνολο τους).

Η εμφάνιση των μεταναστών στα ηλεκτρονικά και έντυπα ΜΜΕ εξαντλείται στα "παράθυρα"/στήλες των αστυνομικών δελτίων, στις θεωρητικές εκπομπές/αναλύσεις που ασχολούνται με τα κοινωνικά προβλήματα και στα ανθρωπιστικά ντοκιμαντέρ. Είναι ολοφάνερο ότι προβάλλονται αποκλειστικά και μόνο είτε ως πρόβλημα προς λύση, είτε σε εκδηλώσεις ανθρωπιστικής υποκρισίας, είτε ως αντικείμενα οίκτου, είτε ως "ενδιαφέρουσα" γραφικότητα. Και βέβαια ποτέ

δεν καλούνται από τους ιθύνοντες των ΜΜΕ να μιλήσουν οι ίδιοι για τις ζωές τους, αλλά κι όταν αυτό συμβαίνει -εκείνες τις σπάνιες φορές- τοποθετούνται στη θέση του υπόλογου, αντιμέτωποι με κάθε λογής αυτόκλητους λαϊκούς κριτές (διανοούμενους -αντιδραστικούς ή μη-, δημοσιογράφους, αγανακτισμένους πολίτες, πολιτικούς). Η θεματολογία, την οποία τα Μέσα καθημερινά και σχεδόν αποκλειστικά, κρίνουν και επιλέγουν πως αφορά τους μετανάστες δεν είναι άλλη απ' αυτήν της εγκληματικότητας. Οι δημοσιογράφοι του αστυνομικού ρεπορτάζ ξέρουν καλά και με ύφος απόλυτης βεβαιότητας, πώς να τοποθετούν κάποιο μετανάστη στη θέση του αναζητούμενου δράστη. Κι όταν αποκαλύπτεται ότι ο όποιος δράστης δεν είναι μετανάστης, γεγονός απομακρυσμένο από τη "ζωντανή" μετάδοση ή από τα νέα της ημέρας, κι ως εκ τούτου αδιάφορο, πολύ σπάνια αναφέρεται. Έτσι, σχεδόν μόνιμα οι ρόλοι θύματος και θύτη -που απαιτούνται για τα κάθε είδους εγκληματικά σενάρια- παρουσιάζονται από τα ΜΜΕ με μία μόνο εκδοχή: ο μετανάστης είναι ο θύτης και ο γηγενής το θύμα. Μια επιτήδεια καθιέρωση ρόλων, αφού στην πραγματικότητα θύτης είναι η κοινωνική δομή που έχει θεσμίσει την πιο σκληρή εκμετάλλευση των μεταναστών από τους ντόπιους και την οποία τα Μέσα από θέση υπερασπίζονται. Οι μετανάστες παρουσιάζονται πάντα ως (εν δυνάμει) εγκληματίες και με μια άλλη "προσέγγιση" ως κακόμοιροι, πεινασμένοι, εξαθλιωμένοι: ό,τι χρειάζεται για να προκληθούν στην κοινωνία συναισθήματα είτε οργής και μίσους, είτε οίκτου και ευσπλαχνίας. Ο σεβασμός δεν χωράει πουθενά και για κανέναν μετανάστη, παρά μόνο (τα ανάλογα συναισθήματα που προκαλούνται από) το δίπολο καλός-κακός που τρέφει τα ανάλογα συναισθήματα και ενίοτε πρακτικές αντιμετώπισής τους.

Μια άλλη περίπτωση χειρισμού της εικόνας στην υπηρεσία της επιβολής μιας συγκεκριμένης κοινωνικής αντίληψης για τους μετανάστες, είναι και αυτή της σεξουαλικής εκμετάλλευσης των μεταναστριών. Ένας σοβαρός αριθμός μεταναστριών, με δεδομένη την οικονομική και ψυχολογική εξαθλίωση σε συνάρτηση με τις απαγωγές και τους εκβιασμούς των κυκλωμάτων σωματεμπορίας, έχει οδηγηθεί στην σεξουαλική εκμετάλλευση. Κάθε φορά που συλλαμβάνονται κάποιοι σωματέμποροι και "εξαρθρώνεται" κάποιο κύκλωμα, είναι πάγια συμπεριφορά των Μέσων να μην δείχνουν τα πρόσωπα των σωματεμπόρων. "Παραδόξως" όμως φροντίζουν να δείχνουν τις γυναίκες που σέρνονται στα δικαστήρια εκνευριστικά παράλληλα με σποτάκια γυναικών που κάνουν στριπτίζ σε κάποια σκοτεινά μπαρ. Η ερεθισμένη κοινωνική φαντασίωση μπορεί να κάνει μόνη της πλέον τους κατάλληλους συνειρμούς. Μπορεί βέβαια αυτή η συμπεριφορά των ΜΜΕ να άπτεται της γενικότερης κοινωνικής τους αντίληψης για την γυναίκα, edώ ωστόσο, έχουμε την εικονική διατύπωση μιας αξιοσημείωτης ιδιαιτερότητας: όλες οι μετανάστριες, εφόσον βιώνουν μια οικονομική και ψυχολογική εξαθλίωση από την οποία πάντα είναι πρόθυμες να ξεφύγουν, αποτελούν ένα "έδαφος" πάνω στο οποίο καλλιεργείται η αντίληψη ότι αυτό μπορεί να το θέλουν με κάθε τμήμα από

τη μεριά τους. Έτσι, παρουσιάζονται πάντα πρόσφορες για μια συμφέρουσα σεξουαλική λεηλασία. Οι εργαζόμενοι στα ΜΜΕ, επικαλούμενοι το δείκτη τηλεθέας (στο προκείμενο της ικανοποίησης της ντόπιας ηδονοβλεψίας, αλλά και της -πάντα ευφάνταστης- αυτόχθονης διαστροφής), πάντα με το αζημίωτο, αυτό που επιτείνουν είναι ένα ακόμη αφόρητο κοινωνικό βάρος στις πλάτες όλων των μεταναστριών.

Τέλος, η όποια παλινδρόμηση των Μέσων μέσα στα χρόνια όσον αφορά το "ζήτημα" των μεταναστών, εξαρτάται αποκλειστικά από τις εκάστοτε καθεστωτικές επιλογές. Δεν είναι τυχαίο ότι, όταν πολιτικά η είσοδος και κατ' επέκταση η ύπαρξη μεταναστών στην Ελλάδα, κρίνονταν απαραίτητες προς εκμετάλλευση, η ανθρωπιστική εικόνα των "δύστυχων προς φυγή" εξαιτίας κάποιων πολέμων, των "εξαντλημένων που αποζητούν έναν οικονομικό παράδεισο", προωθούνταν ανελλιπώς. Ενώ, όταν κάτι τέτοιο έπαυε να κρίνεται αναγκαίο, τα δημοσιογραφικά πογκρόμ-εικόνες και αναλύσεις για την εγκληματικότητα, την ανεργία "εξαιτίας" των μεταναστών- προηγούνταν των πολιτικών σχεδιασμών της εκτελεστικής εξουσίας (σκούπες, μαζικές απελάσεις κ.ο.κ.).

ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ

Ο ρατσισμός ως κοινωνική δυνατότητα

Όσον αφορά τον ορισμό της έννοιας κοινωνία, ένα απλό λεξικό μπορεί να φτάσει έως τη φράση: οι άνθρωποι ως οργανικό (οργανωμένο) σύνολο. Κι αν προσπαθήσουμε να συμβουλευτούμε την ίδια την κοινωνιολογία η βοήθεια γίνεται ακόμη πιο φτωχή: η κοινωνία δεν είναι μια έννοια σχηματισμένη τελείως εξ αρχής, είναι μια έννοια που πρέπει να διυλιστεί, να αναπτυχθεί, να συνθετοποιηθεί. Δεν θα μάθουμε στ' αλήθεια τι είναι η Κοινωνία παρά μόνο στο τέλος του δρόμου, δηλαδή πιθανότατα ποτέ. Μπορούμε να μείνουμε λοιπόν στον κοινό μας εμπειρικό τρόπο με τον οποίο προσεγγίζουμε ως έχει όλο το σύνολο του ανθρώπινου περιβάλλοντός μας.

Είναι γεγονός ότι μέσα στην Ιστορία επιβλήθηκε ένας συγκεκριμένος σχηματισμός στην κοινωνία: ο πολιτικός σχηματισμός του κράτους-έθνους. Από τη μια μεριά πρόκειται για μια κοινωνία που έχει την ενότητα της, την οργάνωσή της, τη συνάφειά της, τους νόμους της, τους πολίτες της που κοινωνούν στον ίδιο ενοποιητικό μύθο της "μητέρας-πατρίδας" και από την άλλη για μια κοινωνία που ταραίζεται από κοινωνικές και πολιτικές συγκρούσεις. Πρόκειται για ένα παράδοξο σύστημα όπου συνυπάρχουν η ενότητα και ο διχασμός. Αυτά εκφράζονται με τέτοιο τρόπο, ώστε η σύγχρονη κοινωνία να θεωρείται ένα μίγμα εξωτερικών ελέγχων και περιορισμών (μηχανισμός του κράτους) και ενοποιητικών τάσεων (όπου εμπεριέχεται και ο εθνικός μύθος). Το διϊστορικό μυθολογικό στοιχείο που κρατούσε σε συνοχή τις κοινότητες και που εκφραζόταν με διάφορες μορφές και ποιότητες αλληλεγγύης ανάμεσα στα μέλη της, σε μια συγκεκριμένη ιστορική στιγμή συρρικνώθηκε σε μια ποιότητα (αυτή της αγάπης για τον περιβάλλοντα χώρο που ονομάστηκε "πατρίδα"), συμπυκνώθηκε και "μεταφράστηκε" σε εθνικό αίσθημα από την εθνοκρατική ιδεολογία. Ήταν μια απαραίτητη αυθαιρεσία για να κατασκευαστεί στη συνέχεια το μεγάλο αιτούμενο: η εθνική ταυτότητα. Διαμορφώνεται με αυτόν τον τρόπο μια ψυχোসυναισθηματική συνιστώσα: ότι ανήκει κανείς σε ένα έθνος. Όχι μόνο σε μια ράτσα με την βιολογική έννοια αλλά σε έναν εμπλουτισμένο πολιτισμό που επιβεβαιώνει την ιδιαιτερότητά του στην ίδια του τη διαφορά από τους άλλους. Συμπληρωματικά, μέσα στα στοιχεία αυτού του πολιτισμού "δικαιολογούνται" τα ξενοφοβικά χαρακτηριστικά, με αποτέλεσμα να εμφανίζεται ένας εν δυνάμει ολοκληρωμένος ρατσισμός. Έτσι, ο ρατσισμός αποτελεί μια κοινωνική δυνατότητα.

Η κυριαρχία κατευθύνει τις κοινωνικές δυνατότητες προς τα συμφέροντα της

Το κράτος, στο οποίο έχει γίνει ιδιαίτερη αναφορά προηγουμένως, επιβάλλει το σύστημά του: αποτελεί το υποχρεωτικό πλαίσιο στο εσωτερικό του οποίου, στους κόλπους κάθε έθνους και στην κλίμακα των σχέσεων μεταξύ εθνών, αναμετρούνται οι οικονομικές δυνάμεις σε κοινωνικές δυνάμεις, οι στρατιωτικές δυνάμεις σε ανοιχτές ή λανθάνουσες συγκρούσεις· αυτό το σύστημα καθορίζει τις αρχές που ρυθμίζουν την κοινωνική ύπαρξη: το κέρδος, τον συναγωνισμό, την απεριόριστη ανάπτυξη, τη συσσώρευση, τη σπατάλη, το βασίλειο της ποσότητας, τη "φύγη προς τα εμπρός"... Το κράτος, ως ένα υποχρεωτικό πλαίσιο, μην φανταστεί κανείς ότι μοιάζει με ένα σταθερό, ακίνητο και παθητικό κανονιστικό πλέγμα. Πρόκειται για ένα ενεργητικό σύστημα που μεταβάλλεται τόσο σε ένταση όσο και σε έκταση, παρακολουθώντας και ρυθμίζοντας ασταμάτητα τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές σχέσεις. Η ενεργητικότητα του καθορίζεται τόσο από την διαιώνιση των ίδιων των συνθηκών ύπαρξής του όσο και από την εξυπηρέτηση των συμφερόντων συγκεκριμένων κυρίαρχων κοινωνικών ομάδων. Και το πεδίο στο οποίο δοκιμάζεται η ενεργητικότητα όχι μόνο του κράτους ως υποχρεωτικού πλαισίου αλλά και της Δημοκρατίας που "επιλέγει" να κινείται μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, δεν είναι παρά η διαρκής ρύθμιση, η πρόκριση και ο αποκλεισμός κοινωνικών δυνατοτήτων μέσα σε συγκεκριμένες ιστορικές συνθήκες.

Μέσα από το πλέγμα των σχέσεων ατομικού και κοινωνικού μπορούν να εκδηλωθούν όλες οι ποιότητες δυνατοτήτων των ανθρώπων. Το ποιες δυνατότητες θα εκδηλωθούν θα καθοριστεί από τις ενεργεία και δυνάμει ιδιότητες και τις συνθήκες. Το σύστημα θέλει να είναι γνώστης των ανθρωπίνων ιδιοτήτων μια και έχει ασχοληθεί επισταμένως με την ανίχνευση τους, ιδιαίτερα μάλιστα όλα αυτά τα χρόνια, παράλληλα με την επιστημονική και τεχνολογιοκεντρική ανάπτυξη. Θέλει να έχει το πεδίο των ανθρωπίνων δυνατοτήτων διαρκώς ανοιχτό μπροστά του. Με αυτόν τον τρόπο μπορεί να διαμορφώνει έτσι τις συνθήκες, ώστε να προκρίνει συγκεκριμένες από αυτές τις δυνατότητες και να αποκλείει άλλες ανάλογα. Πρόκειται για μια συγκυριακή κάθε φορά διαδικασία που είναι ενσωματωμένη, ωστόσο, σε μια διαρκή διαδικασία δόμησης των ανθρωπίνων συμπεριφορών στη βάση και την προοπτική της (ανά) κατασκευής του ανθρώπου-υπηκόου.

Η διαδικασία αυτή έχει περιγραφεί ως αλλοτρίωση. Η αλλοτρίωση συσχετισμένη με την αποξένωση χαρακτηρίζει την απώλεια ουσιαστικών σχέσεων πραγματικότητας και δυνατοτήτων που συνιστούν στοιχεία του ανθρώπου και τη μετατροπή του σε άλλον από τον εαυτό του. Ο άνθρωπος έχει πολλές δυνατότητες από τις οποίες κάποιες γίνονται πραγματικότητα και πολλές άλλες χάνονται. Διαδραματίζεται έτσι μια διαδικασία ατομικού και κοινωνικού ακρωτηριασμού που εκλογικεύεται και επιβάλλεται ως ρεαλισμός και αναγκαιότητα.

Αυτό που αλλοτριώνεται, που γίνεται ξένο από τον εαυτό του είναι στοιχεία και δυνατότητες που ενυπάρχουν στο άτομο. Η φύση του ανθρώπου αναγνωρίζει δικά της στοιχεία στο σύνολο των κοινωνικών σχέσεων χωρίς όμως να βρίσκεται ολόκληρη μέσα σε αυτές. Και αυτή ακριβώς η ευρύτητα της ανθρώπινης φύσης είναι που κινεί τη διαλεκτική των κυρίων και των κυριαρχούμενων και που σε άλλη περίπτωση θα είχε εξαντληθεί μέσα σε κάποια νομοτέλεια. Αυτή είναι η αιτία που αναγκάζει το σύστημα της κυριαρχίας να "εκσυγχρονίζει" την αλλοτρίωση, να την βαθαίνει και να την εκτείνει χωρίς ποτέ να συναντά τους ορίζοντές της. Είναι αναμφισβήτητο γεγονός, ότι το σύστημα θέλοντας να πετύχει την ολοκλήρωση όλων των μερών μέσα στο κυρίαρχο όλον, ανορθώνει απαγορεύσεις και καταστολές: αυτοί οι καταναγκασμοί υποτάσσουν, παθητικοποιούν δυνάμεις και ιδιότητες που, αν εκφράζονταν, θα ήταν ανταγωνιστικές προς την οργάνωση και προς το όλον του συστήματος. Υπάρχει λοιπόν ένας λανθάνων ανταγωνισμός ανάμεσα σ' αυτό που πραγματοποιείται και σ' αυτό που παθητικοποιείται.

Ο ρατσισμός λοιπόν ως συγκεκριμένη κοινωνική δυνατότητα δεν θα μπορούσε να μείνει έξω από αυτήν την διαδικασία. Οι υπολανθάνουσες κοινωνικές συμπεριφορές που έχουν διαμορφωθεί ως κοινωνική συνείδηση μέσα από τους μηχανισμούς της κυριαρχίας και που τροφοδοτούνται από τον εθνικό μύθο δεν είναι απαραίτητο να εκφράζονται με τρόπο που να χαρακτηρίζουν την καθημερινότητα. Αρκεί να υπάρχουν εν δυνάμει. Μέσα σε μια συγκυρία, που θα κριθεί κατάλληλη για τα συμφέροντα της κυριαρχίας, η άμεση προπαγάνδα θα υποσκελίσει την έμμεση, πληροφορίες θα αποκλειστούν, η καταστολή θα εξαφανίσει κάθε αμφισβήτηση και ο ρατσισμός θα θελήσει να γίνει αιχμηρή κοινωνική πραγματικότητα. Ο φόβος και η οργή ενάντια στον ξένο θα διεκδικήσουν τη θέση τους από τη φιλοξενία και την ανεκτικότητα.

Η αναπαραγωγή των όρων κυριαρχίας

και ο επιμερισμός των ευθυνών

Η θέση μέσα στον λανθάνοντα ανταγωνισμό ανάμεσα σ' αυτό που πραγματοποιείται και σ' αυτό που παθητικοποιείται είναι τώρα που εισάγει την έννοια της ευθύνης -προσωπικής, συλλογικής ή γενικευμένα κοινωνικής- στο ζήτημα της παραγωγής και της αναπαραγωγής των όρων της εκμετάλλευσης και της καταπίεσης από τους ίδιους τους κυριαρχούμενους. Στην κοινωνία συναντάμε και την αναπαραγωγή του Υπάρχοντος αλλά και την παραγωγή του καινούργιου, την δημιουργία και την ανέλιξη. Πρέπει όμως να σκεφτούμε αυτές τις διαδικασίες μαζί. Αυτό το καινούργιο που παράγεται -στο βαθμό που δεν πραγματεύεται την ανατροπή του Υπάρχοντος ενεργοποιώντας μη διατεταγμένες δυνατότητες- βρίσκεται ήδη στα πλαίσια της αναπαραγωγής και διευρύνει τη δεδομένη πραγματικότητα με

αποτέλεσμα αυτό που εξελίσσεται εντέλει να είναι το ίδιο το σύστημα της αναπαραγωγής.

Η αναπαραγωγή είναι μια συγκεκριμένη ενεργητική κατάσταση εφόσον δυνάμεις και ιδιότητες εκφράζονται ως συγκεκριμένες συμπεριφορές. Το πρόβλημα είναι ότι ενεργοποιούνται οι συγκεκριμένες δυνάμεις και ιδιότητες που επιβάλλονται από ένα υποχρεωτικό κανονιστικό πλαίσιο. Ο βαθμός της ενεργητικής συμμετοχής ενός ανθρώπου στην αναπαραγωγή καταπιεστικών συμπεριφορών και ο βαθμός του καταναγκασμού που έχει δεχτεί για να πράξει σ' αυτήν την κατεύθυνση είναι που καθορίζουν τον βαθμό της ευθύνης του μέσα στα γεγονότα. Με αυτό το σκεπτικό σπάνια μπορεί να υπάρξει γενικευμένη ευθύνη, ισόποση αλλά και της ίδιας ποιότητας, σε κυριαρχούμενα ανθρώπινα σύνολα και κοινωνικές τάξεις. Η ευθύνη κρίνεται ως προσωπική και επιμερίζεται σε συγκεκριμένες στάσεις μέσα σε συγκεκριμένα γεγονότα.

Υπάρχουν άτομα και ομάδες που αναμφισβήτητα είναι συνειδητοί φορείς του ρατσισμού, με την έννοια ότι στα πλαίσια της πολιτικής και κοινωνικής τους δράσης και μέσα σε κάθε συγκυρία, όχι μόνο προπαγανδίζουν τη φιλοσοφία του ρατσισμού αλλά την πραγματώνουν με έμμεση ή και με άμεση βία σε βάρος μεταναστών και "διαφορετικών", σε κάθε άνθρωπο που θεωρείται μίσμα ή απειλή για την εθνική ή πολιτισμική καθαρότητα της ομογένειας. Υπάρχουν άλλα άτομα και ομάδες που μέσα σε μια συνοικία ή γειτονιά ή κοινότητα μπορούν να βρεθούν στην πρώτη γραμμή της ρατσιστικής δράσης, συγκυριακά, αναζητώντας την οποιαδήποτε αφορμή που να νομιμοποιεί αυτή τους τη δράση στην περιβάλλουσα πλειοψηφία. Υπάρχουν και αυτές οι σχετικές πλειοψηφίες που διαρκώς ή συγκυριακά ανέχονται τις ρατσιστικές βιαιότητες στο χώρο της άμεσης καθημερινής τους εμπειρίας καλυπτόμενες πίσω από την πιο ενεργή φασιστική ή παρακρατική εργολαβία. Υπάρχουν και άλλες, όχι μόνο ενδιάμεσες αποχρώσεις τέτοιων συμπεριφορών αλλά και έξω από τη σφαίρα τους, όπως η πλήρης αδιαφορία σε κάθε τι διαδραματιζόμενο, η επιφυλακτική ανεκτικότητα αλλά και η σχεδόν αμελητέα συνειδητή αντιρατσιστική δράση. Στο συγκεκριμένο, ενώ σύσσωμο το κοινωνικό πεδίο βάλλεται από τα ίδια μεγέθη της κρατικής προπαγάνδας γύρω από το ζήτημα των "ξένων", οι κοινωνικές συμπεριφορές δεν είναι απλοί ιμάντες μεταβίβασης της. Κάθε προσωπική ιστορία, προσωπική εμπειρία, τα άμεσα γεγονότα και οι συνολικές επιλογές του κάθε ατόμου είναι συνιστώσες που συναντιούνται με την κυριαρχική προπαγάνδα για να καθορίσουν κάθε φορά την αντίστοιχη προσωπική του συμπεριφορά μέσα σε μια ιδιαίτερη ή και γενικευμένη κοινωνική κατάσταση.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα που μπορεί και να αποτελεί σημείο αναφοράς όλων των ζητημάτων που αναφέρθηκαν προηγουμένως και που μπορούν να συγκλίνουν ειδικότερα στη σχέση κοινωνίας και ρατσισμού δεν είναι άλλο από

την ναζιστική Γερμανία. Μπορούμε να παρακολουθήσουμε το σκεπτικό του Πρίμο Λέβι. "τροφίμου" των στρατοπέδων συγκέντρωσης και πιο εμβριθή αναλυτή της συγκεκριμένης εμπειρίας: "Ένα απάνθρωπο καθεστώς διασπείρει και στρέφει τη βαναυσότητα του προς όλες τις κατευθύνσεις, και κυρίως προς τα κάτω· εάν δεν συναντά αντίσταση και ανθρώπους εξαιρετικού χαρακτήρα, διαφθείρει και τα θύματα και τους αντιπάλους του". Δεν πρόκειται για αναφορά σε ένα μεταφυσικό καθεστώς αλλά σε ένα συγκεκριμένο "έλλογο" σύστημα, ένα συγκεκριμένο υποχρεωτικό πλαίσιο καταναγκασμών και απαγορεύσεων (το οποίο διαφοροποιείται από το σημερινό και σε ποιότητα και σε ποσότητα αλλά χωρίς να έχει μεταβληθεί η φιλοσοφία του κρατικού πυρήνα) στο οποίο οι πάντες είναι υπόλογοι.

Ο Πρίμο Λέβι, συνεχίζοντας, αναγνωρίζει την επιβολή μιας κοινωνικής αναπαραγωγής που θέλει τα άτομα ιμάντες μεταβίβασης εντολών αλλά θα διαφωνήσει με την ολοκληρωτική της επιτυχία: "Η πίεση την οποία μπορεί να ασκήσει ένα σύγχρονο ολοκληρωτικό κράτος πάνω στο άτομο είναι τρομακτική. Τα όπλα είναι τρία κατ' ουσίαν: η άμεση προπαγάνδα ή η έμμεση, μέσω της εκπαίδευσης, της διδασκαλίας, της λαϊκής κουλτούρας, ο αποκλεισμός του πλουραλισμού της πληροφόρησης, ο τρόμος. Εντούτοις δεν είναι θεμιτό να δεχτούμε ότι αυτή η πίεση είναι ακατανίκητη".

Και θα μας διαφωτίσει όσον αφορά τα κριτήρια για τον επιμερισμό των ευθυνών: "Εάν εξαρτιόταν από μένα, εάν ήμουν υποχρεωμένος να κρίνω, θα αθώωνα ελαφρά τη καρδιά όλους εκείνους των οποίων η συμμετοχή στην υπαιτιότητα υπήρξε ελάχιστη αλλά ο εξαναγκασμός μέγιστος".

Κανείς, βέβαια, δεν μπορεί να κάνει σύγκριση του καθεστώτος των ναζί με τα σημερινά καθεστώτα δημοκρατικού φιλελευθερισμού. Ο εξαναγκασμός που ασκείται σήμερα στην ανθρώπινη συνείδηση βρίσκεται πολύ περισσότερο στις συναινετικές διαδικασίες παρά στην ίδια την καταστολή. Οι εκβιασμοί μεταμφιέζονται, οι εξαρτήσεις μεγεθύνονται και σε έκταση και σε ένταση, το κέντρο βάρους είναι μετατοπισμένο στην ενσωμάτωση της αυτοπειθάρχησης προς το κανονιστικό πλαίσιο της κυριαρχίας. Αυτό δεν σημαίνει ότι η καταστολή δεν εκσυγχρονίζεται. Η σύγχρονη, ωστόσο, σημασία της δεν προκρίνεται αλλά βρίσκεται σε παραλληλία με τις διαδικασίες εκμαίευσης της κοινωνικής συναίνεσης. Η πίεση που μπορεί να ασκήσει ένα σύγχρονο κράτος πάνω στο άτομο είναι πού πιο διεισδυτική και αποτελεσματική από τον τρόπο. Επομένως, ένα από τα συστατικά της αναπαραγωγής των όρων κυριαρχίας από τον κυριαρχούμενο μπορεί να μένουν τα ίδια, αλλά τα μεγέθη είναι διαφορετικά και η διαδικασία διαδραματίζεται πολύ πιο μέσα στον εξατομικευμένο εσώτερο χώρο.

Ελληνική περίπτωση

Η σχέση της ελληνικής κοινωνίας με τους μετανάστες δε θα μπορούσε παρά να καθορίζεται από τις διαστάσεις της ελληνικής εθνικής ταυτότητας. Μπορεί κανείς να παρακολουθήσει τη διαστολή και την συστολή αυτών των διαστάσεων ανάλογα με την ιστορική συγκυρία. Η προσφυγιά, ο πόλεμος, ο εμφύλιος, η εσωτερική μετανάστευση αλλά και η μετανάστευση στο εξωτερικό συνετέλεσαν σε έναν αντιφατικό εμπλουτισμό της εθνικής ταυτότητας που οπωσδήποτε αντανakλάται στην σημερινή σχέση με τον "ξένο". Μια εθνική ταυτότητα αλαζονική αλλά και μίζερη, ατίθαση αλλά και υποταγμένη, "καθαρή" αλλά και εξόφθαλμα "διάτρητη", των Ελλαδιτών της "ξερολιθιάς" αλλά και των εμβασματούχων "ομογενών", των παραδόσεων του "αιώνιου παρελθόντος" αλλά και του προοδευτικού εκσυγχρονισμού από τας Ευρώπας. Το μεγάλο μεταναστευτικό ρεύμα της περασμένης δεκαετίας πυροδότησε όλες τις αντιφάσεις της ελληνικής εθνικής ταυτότητας. Η ακατάληπτη μεταναστευτική "πολιτική" του κράτους, το εθνικιστικό σοσιαλιστικό παραλήρημα της επαπειλούμενης Μακεδονίας, η παραστρατιωτική και παραθρησκευτική προπαγάνδα και η χειραγώγηση των ΜΜΕ για την ξενόφερτη εγκληματικότητα οδήγησαν σε ρατσιστικά ξεσπάσματα που χαρακτήρισαν συγκεκριμένες -όχι τυχαίες- περιοχές και συγκεκριμένες -επίσης- όχι τυχαίες- ιστορικές στιγμές.

Αν προσπεράσουμε την προπαγάνδα για την εγκληματικότητα των αλλοδαπών που επηρέασε την καθημερινότητα των ντόπιων κι αυτό τις περισσότερες φορές σε επίπεδο γενικευμένης φοβίας, ο "ξένος" είναι ενοχλητικός στην ελληνική κοινωνία όχι γιατί έχει τη δύναμη να επηρεάζει τις καθημερινές σχέσεις αλλά γιατί απειλεί την "ομαλή" ροή των όποιων εθνικών βεβαιοτήτων. Πέρα από την ενόχληση, ωστόσο, είναι αναμφισβήτητο γεγονός ότι η αντιπαλότητα αλλά και η προσέγγιση παρατηρούνται ταυτόχρονα σε όλες τις ομάδες των ανθρώπων που ζουν μαζί στα πλαίσια της τοπικής κοινωνίας. Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια είναι που οι άνθρωποι διαπραγματεύονται ένα μέρος της ζωής τους από την αρχή.

Στους μετανάστες δεν προσφέρεται άλλη επιλογή από το να οικειοποιηθούν τις συνήθειες και τα χαρακτηριστικά του ελληνικού περιβάλλοντός τους. Τα σημερινά δεδομένα βολεύουν αυτή τη διαδικασία μια και η "σύγχρονη ελληνική ζωή" έχει περάσει τα ιδεολογικά και θρησκευτικά της χαρακτηριστικά σε δεύτερη μοίρα προκρίνοντας την οικονομική ευμάρεια. Και σε αυτό το πεδίο οι μετανάστες μπορούν και να αποκτήσουν κοινό κώδικα με τους ντόπιους αλλά και να διεκδικήσουν μια αναμφισβήτητη κοινωνική επιβεβαίωση. Τίποτα όμως δεν είναι εύκολο ούτε τυχαίο στις λεηλασίες, τις ταπεινώσεις και την απαξίωση που τους επιφυλάσσουν οι επιτήδριοι ελλήνοψυχοι σε αυτή τη διαδρομή.

Οι χώροι διαβίωσης των μεταναστών προσβάλλουν την υπόστασή τους και τους εγκλωβίζουν σε μια κατάσταση διαρκούς υποανάπτυξης. Μπορεί να είναι δυσάρεστοι στους ομογενείς ιδιοκτήτες αλλά είναι πολλαπλώς ωφέλιμοι οικονομικά. Η κατάσταση τους αλλά και οι ευκαιρίες που θα έχουν πρέπει να είναι περιορισμένες ώστε να αναπαράγονται οι συνθήκες εκμετάλλευσής τους. Για τα ντόπια συμφέροντα οι μετανάστες δεν πρέπει να στεριώνουν ως κοινότητες με μόνιμη παραμονή μια και αυτό είναι που θα τους δίνει περισσότερη δύναμη στο να διατηρούν τα δικά τους χαρακτηριστικά.

Στους χώρους εργασίας απαγορεύεται ή -επί το δημοκρατικότερον- δυσχεραίνεται ο συνδικαλισμός των μεταναστών κατοχυρώνοντας την αισχρή τους εκμετάλλευση από τὰ αφεντικά και διευρύνοντας τον αποκλεισμό τους από αποφάσεις που καθορίζουν το μεροκάματό τους. Αν εξαιρέσουμε τα ρατσιστικά ξεσπάσματα κάποιων σωματείων ως "παρεξηγημένες εκτροπές", κανείς δεν μπορεί να παρακάμψει τον έρποντα εθνορατσισμό στους εργασιακούς χώρους. Η αντίληψη ενός ταξικού αγώνα που περιορίζει την πολιτική δραστηριότητα εξαιρώντας τον ρατσισμό αλλά και τον σεξισμό από το βεληνεκές του, επιτρέπει αντίστοιχες συμπεριφορές στο απυρόβλητο αφήνοντάς τες στη σφαίρα ενός επικίνδυνου αφαιρετικού υποκειμενισμού. Παραπέρα, όσον αφορά τα κομματικοποιημένα απολειψάδια του "συνδικαλιστικού κινήματος" δεν ενδιαφέρονται να κατανοήσουν τις νέες δυναμικές των άτυπων μορφών εργασίας στις οποίες οι μετανάστες συναντιούνται με τις παρυφές των περιστασιακά ντόπιων ανέργων διαμορφώνοντας ενδιαφέρουσες προοπτικές.

Αν εξαιρέσουμε νεολαίους μετανάστες οι οποίοι έχουν ήδη αρχίσει να αποκτούν πρόσβαση στα γκέτο διασκέδασης, ο αποκλεισμός της πλειοψηφίας των μεταναστών από τα μέσα της τρέχουσας ψυχαγωγίας και διασκέδασης τούς οδηγεί στο να αναβιώνουν τον κοινωνικό χαρακτήρα των δημόσιων χώρων. Οι πλατείες γίνονται "περίφρακτοι" χώροι τους οποίους οι ντόπιοι περίοικοι είχαν από καιρό εγκαταλείψει στο βωμό της τηλεόρασης και που με αυτά τα δεδομένα σήμερα συνήθως αντιμετωπίζουν ως γκέτο. Από κανέναν "θεσμισμένο φορέα" δε δημιουργούνται έτσι κι αλλιώς γεγονότα συνεύρεσης και συνάντησης μεταξύ ντόπιων και μεταναστών, πόσο μάλλον από τις ανύπαρκτες πλέον πρωτοβουλίες των κατοίκων. Έτσι η περίφραξη δε δυναστεύει μόνο το χώρο και τους μετανάστες.

Όσον αφορά τον χώρο της "διανόησης" η περίφραξη των μεταναστών είναι άμεση αντανάκλαση του περιρρέοντος κοινωνικού εθνορατσισμού. Αν ο μετανάστης δεν είναι αόρατος και ανύπαρκτος τότε θα είναι παρών μέσα από τον λόγο των αυτοχθόνων δημιουργών. Ποτέ μέσα από τον δικό του λόγο, ποτέ μέσα από την δική του ενεργή παρουσία. Η τέχνη εδώ και καιρό είναι αφιλόξενη ακόμη και στους ντόπιους. Και στον χώρο της δεν επιτρέπεται να κυκλοφορούν άνθρωποι χωρίς χαρτιά, διαβατήρια και συστάσεις. Το ίδιο συμβαίνει και με τον χώρο της επιστήμης.

Οι επιστήμονες ανακατασκευάζουν τους μετανάστες και λειτουργούν ως η αναπαράστασή τους. Οι μετανάστες, "συνήθως", δεν "συμμετέχουν σε συνέδρια" για τη μετανάστευση όπου στις συζητήσεις οι επιστήμονες τους ανακατασκευάζουν μιλώντας γι' αυτούς. Ο μετανάστης αναπαρίσταται από τον επιστημονικό λόγο στο πλαίσιο της εξουσιαστικής διαχείρισής του. Οι επιστήμονες εκλαμβάνουν τη μορφή της διαμεσολάβησης μεταξύ μεταναστών και κοινωνίας όπου η αλήθεια για το μετανάστη είναι κανονιστική και τυποποιημένη.

Η σχέση, ωστόσο, της ελληνικής κοινωνίας με τους μετανάστες δεν είναι μονοδιάστατη. Όσο κι αν μερικές ρατσιστικές εκτροπές ανά περιόδους μεγεθύνονται από τους προβολείς των Μέσων, εκτροπές που είναι η αιχμή ακόμη πιο μαζικών κοινωνικών φαινομένων υπολανθάνοντος ρατσισμού, η σχέση των αυτοχθόνων με τους μετανάστες δεν εξαντλείται σε αυτά τα φαινόμενα. Υπάρχουν μειοψηφίες που αντιστέκονται συνειδητά στον ρατσισμό και συνδέονται αντίστοιχα με μια γενικευμένη κοινωνική αίσθηση που, με τη σειρά της, λειτουργεί περισσότερο στη βάση της υπεράσπισης της αξιοπρέπειας και του ανθρωπισμού παρά ενός ενεργητικού αντιρατσισμού.

ΓΥΝΑΙΚΑ & ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΑ

"Αν πάρουμε υπόψη την αντρική αντίληψη, που έχει σχηματιστεί κάτω από αυτές τις συνθήκες, πάνω στις γυναίκες συσσωρεύονται μοιάζοντας με τρίποδο και διαμορφώνονται ως σύνολο: η εθνική καταπίεση, η ταξική καταπίεση και η καταπίεση του φύλου"

(Xeral Bulut, μαρτυρία γυναίκας από το Κουρδιστάν, 1994)

Οι παγιωμένοι ρόλοι, σε οποιοδήποτε πατριαρχικό καθεστώς, μεταξύ των φύλων είναι γεγονός αδιαμφισβήτητο. Όπως αδιαμφισβήτητα κρίνουμε πως είναι και τα αποτελέσματα στην καθημερινότητα, όσον αφορά και την ψυχολογία αλλά και τις σχέσεις που διαμορφώνονται από τον κατακερματισμό των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων και δυνατοτήτων, με βάση την επιβολή του ενός φύλου πάνω στο άλλο, δηλαδή του αντρικού πάνω στο γυναικείο. Έτσι η θέση της γυναίκας μέσα σε συνθήκη μετανάστευσης (δηλαδή το αν θα φύγει, το γιατί θα φύγει, το πώς θα φύγει) καθορίζεται από τις πατριαρχικές σχέσεις του τόπου της, εμπλουτιζόμενη

σ' ένα καινούριο πλέον πατριαρχικό καθεστώς.

Η ταχύτατη επαφή των μεταναστριών με τις εκουγχρονισμένες ιδέες άλλων και τον τρόπο ζωής των γυναικών στο δυτικό κόσμο -στην πλειοψηφία τους μετανάστριες προέρχονται από χώρες με αυστηρότερη πατριαρχική ηθική- χαρακτηρίζει τη νέα καταπίεση τους, δημιουργώντας περισσότερη ανασφάλεια και μοναξιά, περισσότερες εσωτερικές συγκρούσεις και ενοχές, περισσότερα υπαρξιακά αδιέξοδα. Εξαιτίας της δυνατότητας του αστικού πολιτισμού να οικουμενικοποιεί τα μηνύματά του μέσω των μηχανών της εικόνας, οι συνθήκες ζωής που αφορούν τη γυναίκα του δυτικού κόσμου, δεν είναι άγνωστες στους μετανάστες/στριες. Αυτό δε σημαίνει πως είναι και οικείες, καθώς παρέμειναν ως εικόνες στη σφαίρα της θέασης και της φαντασίας. Έτσι όταν οι μετανάστριες έρχονται αντιμέτωπες με τη βιαιότητα εικόνων που γίνονται πραγματικότητα, πυροδοτούνται μέσα τους πολλαπλές συγκρούσεις. Μέσα σε μια καθημερινότητα που είναι αφιερωμένη στο ολοκλήρου στην επιβίωση, με διωγμούς και σκούπες, εκμετάλλευση και καταπίεση στους χώρους εργασίας, οικογενειακές υποχρεώσεις και τη μόνιμη ομηρία γνησίνομιοποίηση, δυσχεραίνεται η δυνατότητα να κατανοήσουν και επομένως να ασκήσουν κριτική στο καινούργιο τους περιβάλλον. Οι εξωτερικές συγκρούσεις που εξελίσσονται και καθορίζονται στο κοινωνικό πεδίο (της ατίθασης γυναικείας εικόνας ενάντια στον ρόλο της πειθήνιας συζύγου, της αυτοδύναμης οικονομικά εργαζόμενης γυναίκας ενάντια στις συνθήκες ταπείνωσης και μισθολογική εξαθλίωσης της μετανάστριας) δεν μπορούν παρά να βιώνονται από τη μετανάστρια ως εσωτερικές αντιφάσεις. Επωμίζεται, δηλαδή, τις αντιφάσεις που

διακυβεύονται έξω από αυτήν ως υποκειμενικές αδυναμίες που πηγάζουν από μέσα της μια και αδυνατεί να κατανοήσει αυτό το συγκεκριμένο κοινωνικό πεδίο. Έτσι η κοινωνική συμπεριφορά της μετανάστριας παλινωδεί άλλοτε συμπιεσμένη κι άλλοτε εκτονωτική.

Η συνθήκη αυτή τις εξαναγκάζει να προσπαθούν να ισορροπήσουν ανάμεσα σε δύο νοοτροπίες απ' τις οποίες η κυρίαρχη τείνει να επιβληθεί και να αφομοιώσει τη μειονοτική. Από τη μία πειθαναγκάζονται να εμποδίσουν τους νέους ρόλους ώστε να αντιπαλέψουν τη συνθήκη του αποκλεισμού τους. Από την άλλη, διατηρούν τα χαρακτηριστικά εκείνα που τις συνέχουν -κοινοτική ταυτότητα και παραδόσεις- αφού σε αυτά μπορούν να βρουν την "οικειότητα" μέσα στην εχθρική πραγματικότητα που βιώνουν. Χαρακτηριστικό αποτέλεσμα αυτής της συνθήκης είναι ότι οι μετανάστριες αναγκάζονται να ελέγχουν την έκθεσή τους στο νέο κοινωνικό σώμα υποτασσόμενες στην κυρίαρχη τυπολογία, τόσο του λόγου όσο και των συμπεριφορών.

"Αυτό που έχει επικρατήσει για τις γυναίκες από τις δικές μας χώρες, κάτι ανάμεσα στην πόρνη και την κακομοίρα, το βρίσκω σκανδαλώδες και με ενοχλεί αφάνταστα...", λέει η Έντα Γκέμι (αλβανίδα, 32 χρονών σε έρευνα εφημερίδας). Μία από τις μεγαλύτερες μάχες που δίνουν καθημερινά οι μετανάστριες είναι η μάχη με τα στερεότυπα που έχουν "ανδρωθεί" γι' αυτές. Στερεότυπα που εκτείνονται πέρα από τα ήδη κατοχυρωμένα, τα οποία στιγματίζουν ανεξαιρέτως φύλου τους μετανάστες (εγκληματικότητα κλπ). Αναφερόμαστε σε στερεότυπα που έχουν καλλιεργηθεί από το σεξισμό, αυτήν την επιθετική αντίληψη που επιβάλλει διακρίσεις με σημείο αναφοράς το φύλο. Οι σεξιστικοί κώδικες εναντίον των μεταναστριών συμπληρώνονται με ένα επιπλέον συστατικό: την εθνικότητα. Ας μην ξεχνάμε ότι οι μετανάστριες έχουν ήδη κατηγοριοποιηθεί ανάλογα με την εθνικότητά τους σε αντίστοιχες κοινωνικές ιδιότητες (ρωσίδα-πόρνη, αλβανίδα-καθαρίστρια, φιλιππινέζα-οικιακή βοηθός κ.ο.κ.), γεγονός που πέραν του πόσο υποβιβάζει τις ίδιες, τις αναγκάζει -με το να ενσωματώνουν αυτές τις κατηγοριοποιήσεις- να διαχωρίζονται μεταξύ τους ορθώνοντας νέα τείχη στην απομόνωσή τους. Έτσι από την καθημερινή ανεκδοτολογία και το κυνικό χιούμορ, μέχρι την πρακτική αντιμετώπιση των μεταναστριών με όρους αποκλειστικά και μόνο είτε αισθητικής, λαγνείας και διαστροφής, είτε καθαρίστριας και υπηρέτριας, προωθείται ένας ρατσισμός ισχυρότερος και δηκτικότερος ενάντια τους.

Ακριβώς επειδή η μετανάστευση έχει άμεση σχέση με την προσπάθεια βελτίωσης των συνθηκών ζωής, αναπόσπαστο στοιχείο της καθημερινότητας των μεταναστών είναι η δουλειά. Για τις μετανάστριες, οι "επιλογές" είναι πολύ συγκεκριμένες: αν δεν είναι νοικοκυρές, δουλεύουν είτε ως εσώκλειστες οικιακοί βοηθοί, είτε ως υπηρέτριες, καθαρίστριες και νοσοκόμες ("αποκλειστικές"), είτε τέλος στη βιομηχανία του σεξ. Οι πιθανότητες για οποιαδήποτε άλλου τύπου

δουλειά, είναι ελάχιστες έως μηδενικές, μιας και τα κοινωνικά και παραγωγικά δεδομένα είναι απαγορευτικά για την κάλυψη άλλων θέσεων εργασίας. Οι συνθήκες εργασίας που αφορούν την επί πληρωμή ασχολία με το νοικοκυριό, ή με την εξυπηρέτηση ασθενών, δεν διαφέρουν ουσιαστικά από την εκμετάλλευση και τους εκβιασμούς που ισχύουν για όλους σχεδόν τους μετανάστες: οι ανασφάλιστες χαμηλές αποδοχές, ο εκβιασμός της νομιμοποίησης μέσω της πράσινης κάρτας, η υπερεκμετάλλευση. Παρόλα αυτά, υπάρχουν μετανάστριες που βιώνουν στον εργασιακό τους χώρο κάποιους πρόσθετους καταναγκασμούς, όπως υποχρεωτική συγκατοίκηση με τους εργοδότες και 24ώρο έλεγχο, σεξουαλικές παρενοχλήσεις, εκβιασμούς με παρακράτηση διαβατηρίων.

Ωστόσο, τη σημαντικότερη διάσταση της υπερεκμετάλλευσης, κακοποίησης, υποτίμησης και αποκλεισμού των μεταναστριών τη συναντάμε στο φαινόμενο της σεξουαλικής εκμετάλλευσης τους, που τις τελευταίες δεκαετίες έχει γνωρίσει - τουλάχιστον στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και των χωρών του πρώην ανατολικού μπλοκ - τρομερή άνθιση. Από το δρόμο και τους οίκους ανοχής - κλασσική πορνεία -, στα μαγαζιά προσφοράς "συνοδών" έως και τα γραφεία συνοικεσίων του διαδικτύου, οι μετανάστριες υπόκεινται στην πιο ακραία αντίληψη για την κοινωνική θέση της γυναίκας αλλά και του ανθρώπου, εκείνη της απόλυτης πραγμοποίησης, δηλαδή του να ανήκει η ζωή και ο θάνατός σου ολοκληρωτικά σε κάποιον άλλο: κυκλώματα τοπικής ή διεθνούς σωματεμπορίας, απαγωγές, εκβιασμοί, εγκλεισμοί, βασανιστήρια και βιασμοί. Έτσι αυτές που συναντιούνται με το νέο αυτό σκλαβοπάζαρο, συναντιούνται και με τη χειρότερη μορφή καταπίεσης, προσωπικής και κοινωνικής ταπείνωσης, και η προσδοκία του "παραδείσου" τελειώνει με απέλαση, εγκλεισμό σε κάποιο ψυχιατρείο, δολοφονία αυτοκτονία...

*"Φεύγοντας μακριά από το θάνατο,
όμως αφήνοντας πίσω τη ζωή μας
Φεύγοντας από το παρελθόν μας,
όμως αφήνοντας πίσω το μέλλον μας...
Μπροστά μας όμως το μηδέν ούτε καν χρόνος.
Τρέχοντας προς το άδειο, το κενό, χωρίς χρόνο.
Κάπου μέσα στο μυαλό και στην καρδιά,
στο κρυμμένο βάθος της ψυχής μας,
νιώσαμε πως η φυγή αυτή ήταν ακόμα πιο φρικιαστική
από το να μείνουμε εκεί που ζούσαμε.
Από τώρα όπου κι αν πάμε θα είμαστε ξένοι
θα είμαστε φιλοξενούμενοι
θα είμαστε περιπλανώμενοι σε ξένο τόπο."*

(Ραφαέλ Χουσεϊνίου, Φεύγοντας από το Άγκνταμ, Αζερμπαϊτζάν, Μάιος 1993)

ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Πρόκειται για τον όρο μιας σχετικά σύγχρονης κοινωνιολογικής ρητορικής, που χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίζει την κοινωνική δομή, όπως αυτή διαμορφώνεται μετά από την εισροή μεγάλων μεταναστευτικών ρευμάτων στις καπιταλιστικές μητροπόλεις. Πίσω από την αυτονόητη θετικότητα του όρου κρύβονται οι προβληματικές διαδικασίες της "ομαλής" ένταξης ολόκληρων πληθυσμών στην κυρίαρχη κοινωνική δομή και οργάνωση. Με τον τρόπο που ασκείται η καθεστωτική δημαγωγία, αυτό που καταλαβαίνει κανείς είναι ότι οι μηχανισμοί κοινωνικής ένταξης κάνουν ό,τι καλύτερο μπορούν, για να γίνουν κοινωνικά αποδεκτοί όλοι οι φορείς κάθε πολιτισμού χωρίς να αλλοιωθούν τα χαρακτηριστικά και οι ιδιαιτερότητες τους. Δεν είναι τυχαίο ότι -πέρα από τις ευνοϊκές προθέσεις της ρητορείας- τίποτε δεν είναι ούτε και γίνεται συγκεκριμένο. Αν προσπεράσουμε την αμείωτη δημοσιοϋπαλληλική αδιαφορία των ίδιων των μηχανισμών κοινωνικής ένταξης αλλά και τον έκδηλο ρατσισμό του κρατικού μηχανισμού (που φροντίζει να ξεκαθαρίζει πάντα με την γνώριμη ωμότητα του κάθε κοινωνιολογική αφαίρεση), δεν μένει τίποτε άλλο παρά μια προβληματική ακαδημαϊκή ρητορεία που πραγματεύεται την ίδια της την εξέλιξη σε επίπεδο συγκρούσεων καθηγητών πανεπιστημίων και θεωρητικών σχολών. Αυτό που ενδιαφέρει την εθνοκρατική αντίληψη είναι να μην χάνει ποτέ τα "ανθρωπιστικά" της προσκήματα στην προσπάθεια της να αφομοιώνει ομάδες με διαφορετικά χαρακτηριστικά στην κυρίαρχη ιδεολογία στα πλαίσια των κάθε είδους "συνόρων" της.

Είναι χαρακτηριστικός ο εργαλειακός τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζεται η πολιτισμική ταυτότητα. Παραγνωρίζεται ο τρόπος με τον οποίο προέκυψε ιστορικά και ξεκόβεται κάθε σχέση με τις δομές που τη δημιούργησαν, ο τρόπος που αποτυπώθηκε στην πολιτισμική ταυτότητα η διαλεκτική των οργανικών καταβολών του κάθε ατόμου με τις κυρίαρχες μορφές κοινωνικοποίησης όπως το εμπόριο, η μισθωτή εργασία, το χρήμα, το εθνικό κράτος. Σχηματίζεται η εντύπωση ότι πρόκειται για μια παγιωμένη αντίληψη για τη ζωή, αυθύπαρκτη και στεγανή που δυσκολεύεται να συγχρονιστεί με την τρέχουσα κοινωνική εξέλιξη, από αυτή την αναντιστοιχία ανάμεσα στα επικοινωνιακά συστήματα και τις κοινωνικές δομές προκύπτει και η πολιτισμική ιδιαιτερότητα. Η αναγνώριση και η κατηγοριοποίηση/ομαδοποίηση πολλών τέτοιων ιδιαιτεροτήτων συγκροτούν την πολυπολιτισμική κοινωνία.

Συνήθως, με αυτόν τον όρο "πολυπολιτισμική κοινωνία" εννοείται -στην πιο καλοπροαίρετη εκδοχή της- μια κοινωνία που αποτελείται από επί μέρους πολιτισμούς και που επιπλέον αυτό είναι ένα κυρίαρχο χαρακτηριστικό της. Προϋποτίθεται, μέσα σε ένα τέτοιο τύπο κοινωνίας, ότι αυτοί οι επί μέρους

πολιτισμοί διατηρούνται και αναπαράγονται ως κλειστά συστήματα, με μόνο επιβαλλόμενο κοινό πολιτισμικό δεδομένο την απαλοιφή κάθε χαρακτηριστικού τους που μπορεί να αναιρεί την μεταξύ τους αποδοχή και ανεκτικότητα. Χρειάζεται δηλαδή ένα κοινά συμφωνημένο ουδέτερο θεσμικό πεδίο που να κρατάει τις αποστάσεις μεταξύ των πολιτισμών. Αντί επομένως, οι πολιτισμοί να επιδρούν ο ένας πάνω στον άλλο, μέσα από την ελεύθερη διαχρονική εθιμική κοινωνική τους διαπλοκή και επιμιξία (δίνοντας στην κοινωνία -μέσα στην οποία συναντιούνται- έναν πλούτο πολιτισμικής καλλιέργειας που να τον μοιράζονται όλοι μαζί και εξίσου), προωθείται η θέσμιση της κοινωνικής περιχαράκωσης, τα κλειστά πολιτισμικά συστήματα (που βεβαίως δημιουργούν και αναπαράγουν τα αντίστοιχα γκέτο τους, σαν την απαραίτητη χωροταξική υλικότητα κάθε κοινωνικού διαχωρισμού) και επιπλέον νομικές "ουδέτερες" ζώνες που επιτείνουν την φιλοσοφία των διαχωρισμών (με κυρώσεις και τιμωρίες που "ξεχνούν" ότι ο σεβασμός, σε επίπεδο προσώπων αλλά ακόμη και σε επίπεδο ολόκληρων πολιτισμών, κατακτιέται και δεν επιβάλλεται).

Παραπέρα, κάθε εθνοκρατική φροντίδα για την προστασία των πολιτισμών δεν μπορεί να πείσει κανέναν και πολύ περισσότερο εκείνους που είχαν και έχουν την ατυχία να είναι μειονοτικοί επί δεκαετίες, αλλά και εκείνους που σήμερα φέρουν τη μοίρα του "ξένου" στην μέσα πλευρά των συνόρων.

ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ ΣΤΟΥΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ

Η αλληλεγγύη ως πολιτική πράξη

Το να "ενδιαφέρεσαι για τον διπλανό σου" είναι μια πολύ κοινότοπη κοινωνική προϋπόθεση, που έχει καθιερωθεί σαν πανανθρώπινη αξία μέσα στα χρόνια, ακολουθώντας την εξάπλωση και την κυριαρχία του Καλού, την εξάπλωση και την οικουμενική επικυριαρχία της θρησκευτικότητας. Στη σημερινή εποχή -και όχι μόνο- αυτό το "ενδιαφέρον" δεν μπορεί παρά να χαρακτηρίζεται από την υποψία μιας υποκρισίας, που απορρέει από τις ίδιες τις αντιφάσεις της διαχρονικής άσκησης μιας επιβολής, ακόμη κι αν αυτή επικαλείται το Καλό, μιας υποκρισίας που απορρέει από την πνευματική επικυριαρχία των εκκλησιών. Έτσι, κάθε κίνηση αλληλεγγύης τείνει να εγγραφεί στην δικαιοδοσία μιας αμφιλεγόμενης καλοσύνης, του ανθρωπισμού, της φιλανθρωπίας, της αφέλειας ή της άκρατης ιδιοτέλειας.

Εξετάζοντας, ωστόσο, τον τρόπο με τον οποίο η αλληλεγγύη εκφράζεται και τις κοινωνικές σχέσεις που αυτή καθιερώνει, μας δίνεται η δυνατότητα να διακρίνουμε τις απαραίτητες εκείνες προϋποθέσεις, που θα μας απεγκλωβίσουν από την θολούρα μιας διάχυτης "καλοσυνάτης" κοινωνικής πρακτικής και θα μας βοηθήσουν να κατανοήσουμε την ουσία και τα χαρακτηριστικά της αλληλεγγύης. Από μόνες τους οι αναφορές σε τρόπους και κοινωνικές σχέσεις εισάγουν το ζήτημα της πολιτικής, μια και έρχονται κάθε φορά να προσδιοριστούν στην βάση διαμορφωμένων από τον πολιτικό σχηματισμό κοινωνικών πλαισίων (δεν μπορεί κάποιος να μοιράζει συμπόνια στον "διπλανό" του χωρίς να αντιτίθεται στις συνθήκες που είναι υπεύθυνες για τη δυστυχία του). Έχουμε δηλαδή να επιλέξουμε, γενικά, τρόπους και κοινωνικές σχέσεις που ή θα απορρέουν από το καθεστώς και θα το αναπαράγουν ή θα το αντιπαλεύουν.

Για την συντριπτική πλειοψηφία των ανθρώπων, η ανθρώπινη ζωή -και ό,τι της μοιάζει- είναι μια σχεδόν αυταπόδεικτη αξία. Όταν κάποιος βοηθάει κάποιον άλλο που υποφέρει ή κινδυνεύει, καθησυχάζει -αν και όταν το κάνει- τελείως διεκπεραιωτικά αυτά που η κατάσταση τού άλλου του προκαλεί συναισθηματικά: απαντά με τον καλύτερο τρόπο σε κάτι που θα μπορούσε να έχει συμβεί και σε αυτόν. Αυτό είναι το πρώτο και καταλυτικό επεξηγηματικό κριτήριο. Είναι σαν να λειτουργεί, για στιγμές ή και για ώρες, με αποκλειστική βάση σχεδόν, θα μπορούσαμε να πούμε, το ένστικτο της δικής του αυτοσυντήρησης. Αυτό μπορεί να είναι ένα μέρος της ουσίας της αλληλεγγύης, αλλά είναι πρωταρχικού βαθμού, μια και δεν έχει "οργανωθεί" ακόμη η συνείδηση απέναντι στο γεγονός και πολύ περισσότερο η συνείδηση της κοινωνικής κάθε φορά προέκτασης και δυναμικής του. Έτσι, συμβαίνει, καθώς απομακρύνεται κάποιος από την αμεσότητα του γεγονότος, να εμφανίζονται και τα απαραίτητα κριτήρια κατανόησης για την εκδήλωση της ίδιας του της πράξης.

Έχει γίνει, για τους περισσότερους από μας, ένα σκληρό μάθημα σε αυτήν την κοινωνική συνθήκη της εκμετάλλευσης και της καταπίεσης, ότι όλες οι ανθρώπινες ζωές δεν έχουν την ίδια σημασία, ότι ο ανθρώπινος πόνος έχει ποιότητες και ότι οι ανθρώπινες καταστάσεις πηγάζουν άλλες φορές από επιλογή ή και αντίθετα, από την πλήρη αδυναμία επιλογών. Η συνείδηση αυτής της κοινωνικής συνθήκης διαχέεται προφανώς και στον τρόπο που θα διαμορφώνονται οι σχέσεις με το κοινωνικό περιβάλλον, καθορίζοντάς τον καταλυτικά. Δεν είναι καθόλου τυχαίο, πέραν ίσως κάποιων επουσιωδών εξαιρέσεων, ποιοι είναι οι άνθρωποι που κάθε φορά βρίσκονται "δίπλα", ζουν "δίπλα" και αντιμετωπίζουν την κοινή τους - διαμορφωμένη σε καταλυτικό βαθμό από συγκεκριμένα κέντρα κοινωνικής ισχύος και εξουσίας- "μοίρα". Δεν υπάρχουν μόνο οι σχέσεις που επιλέγονται αλλά και οι σχέσεις που είναι τόσο αυτονόητα δεδομένες μέσα στις συγκεκριμένες αντικειμενικές συνθήκες, μέσα στη σφαίρα της καθημερινής εμπειρίας. Και τα δεδομένα όλων αυτών των σχέσεων εγγράφονται καθημερινά στην προσωπική αντίληψη για την εμπειρία της ζωής, την διαμορφώνουν και διαμορφώνονται απ' αυτήν. Η ποιότητα της αλληλεγγύης αντλεί τις μορφές της, ως ένα αναπόσπαστο κομμάτι της προσωπικής -αλλά και συλλογικής- στάσης, από την καθημερινή πρακτική δοκιμασία της.

Η αλληλεγγύη ωστόσο, δεν περιορίζεται -ή μάλλον δεν εκδηλώνεται μόνο- σε στιγμές κάποιας στενά διαπροσωπικής ή γενικευμένα κοινωνικής κρίσης. Το να επιλέγει κάποιος "να μπαίνει στη θέση του Άλλου", είναι ένας συγκεκριμένος και διαρκής τρόπος αντίληψης του κοινωνικού περιβάλλοντος του, που διευρύνει την σχέση του με την ίδια την κοινωνική πραγματικότητα. Πρόκειται για συνισταμένη δύναμη κοινωνικής συνοχής. Γι' αυτό εξάλλου, και στις βασικές της συνιστώσες της αλληλοβοήθειας και της αλληλοϋποστήριξης, προστίθενται στοιχεία προπαγάνδας από διευθυντήρια εξουσίας σε τέτοιο βαθμό, ώστε να κατευθύνουν αυτή τη συνισταμένη δύναμη προς τα εκάστοτε συμφέροντά τους. Στην αντίπερα όχθη -και με πολλές ενδιάμεσες αποχρώσεις- ένας κοινωνικός αγώνας εντάσσει στα κύρια καθήκοντα του την αποκάλυψη της κυριαρχικής προπαγάνδας για την κάθαρση από την ιδιοτέλεια και την αποκατάσταση της αυθεντικής ουσίας της αλληλεγγύης.

Έτσι, το ουσιαστικό αλληλεγγύη αποκτάει κάθε φορά τα επίθετα που είτε θα προσπαθούν είτε θα αποφεύγουν να της δώσουν την πάντα αναπόφευκτη, ωστόσο, πολιτική της υπόσταση: κοινωνική αλληλεγγύη, ανθρωπιστική αλληλεγγύη, επαγγελματική αλληλεγγύη, εθνική αλληλεγγύη, εργατική αλληλεγγύη, ταξική αλληλεγγύη, επαναστατική αλληλεγγύη... Επίθετα που μένει, στην ίδια την βίωση της ιστορικής πραγματικότητας ή την άμεση κοινωνική εμπειρία, να κριθούν για τα ενδεχόμενα ακύρωσης ή επιβεβαίωσης της ίδιας της ουσίας της αλληλεγγύης.

ειδικά όσον αφορά

την αλληλεγγύη τους μετανάστες

Μέσα από διαφορετικούς δρόμους και σπρωγμένοι από διαφορετικές αιτίες, οι μετανάστες και οι μετανάστριες εισέρχονται διαρκώς στη σφαίρα της κοινωνικής μας εμπειρίας, σε βαθμό που μερικές φορές γίνεται, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, κυρίαρχος. Η εθνοκρατική προπαγάνδα, ο χυδαίος πραγματισμός των ΜΜΕ, ο αστικός κυνισμός και τα μικροαστικά συμπλέγματα προσπαθούν να διατηρούν σε πρώτο πλάνο έναν διάχυτο κοινωνικό ρατσισμό, δημιουργώντας διαχωρισμούς και περιχαράκωσεις σ' όλη τη σφαίρα της κοινωνικής εμπειρίας. Δεν πρόκειται να αναφερθούμε εδώ στον καθαρό φυλετισμό, σαν σημείο αναφοράς οποιουδήποτε πολιτισμού, γιατί θα εκπέσουμε στην αποδεδειγμένη ηλιθιότητα της βιολογικής δικτατορίας.

Οι "διαφορετικοί πολιτισμοί" που συναντιούνται δεν είναι απαραίτητο να συγκρουστούν. Όλα ωστόσο, είναι με τέτοιο τρόπο φροντισμένα, ώστε "η σύγκρουση των πολιτισμών" να φαίνεται μονόδρομος. Η ιστορική εμπειρία, αντίθετα, έχει διαμορφώσει τη βάση της πάνω σε ένα αναμφισβήτητο δεδομένο: ότι καμία κουλτούρα και κανένας πολιτισμός δεν είναι αυτάρκης. Και σε πιο μοριακή βάση: κανένα ανθρώπινο κεφάλι δεν κουβαλάει κάποιον καθαρό και εθνικό πολιτισμό, γιατί κάτι τέτοιο δεν υπήρξε, ούτε υπάρχει, ούτε και θα υπάρξει. Κι όχι μόνο αυτό, αλλά εντελώς αντίθετα, οι κουλτούρες και οι πολιτισμοί είναι απαραίτητο να διαπλέκονται διαρκώς μεταξύ τους για την διεύρυνση των απαντήσεων που απαιτούνται από την -χωρίς αναγνωρίσιμα όρια- ανθρώπινη εμπειρία της ζωής. Στα μέρη μας στην αρχαιότητα είχε επισημανθεί ότι όσες περισσότερες γλώσσες γνωρίζει ένας άνθρωπος τόσο περισσότερο σοφός γίνεται. Στην γλώσσα τους αυτό είχε αποτυπωθεί στην χρήση της λέξης ά-πλους, ταυτόσημη με την δική μας λέξη απλοϊκός, που σήμαινε αταξίδευτος, κι εννοούνταν ότι όποιος δεν είχε ταξιδέψει και γνωρίσει άλλους πολιτισμούς ήταν βυθισμένος στην άγνοια.

Οι μετανάστες και οι μετανάστριες είναι, μέσα στις αφαιρετικές γενικότητες των ρατσιστικών επιχειρημάτων και στη συντριπτική τους πλειοψηφία, υπόλογοι για την κατωτερότητα του πολιτισμού τους, που εντελώς "τυχαία" είναι -πέρα από τις συκοφαντίες των δεξιών και αριστερών ρατσιστών- και παντελώς άγνωστος. Κι όχι μόνο πρέπει να παραμείνει άγνωστος αλλά πρέπει να ξεριζωθεί και κάθε κοινωνικό ενδιαφέρον των ντόπιων για την προσέγγισή του. Έτσι, ο ρατσισμός χαράζοντας διαχωριστικές γραμμές με βάση γενικότητες και αφαιρέσεις, επισφαλείς αυτάρκειες και επικίνδυνη άγνοια, προκρίνει την "εθνική" αλληλεγγύη ως την μόνη δύναμη κοινωνικής συνοχής. Ο έλληνας πρωθυπουργός, ο έλληνας κρατικός υπάλληλος, ο έλληνας μπάτσος, ο έλληνας στρατιωτικός, ο έλληνας εργοδότης, ο έλληνας εργάτης και η ελληνίδα νοικοκυρά, όλοι αυτοί από τη μια και ο "ξένος" μετανάστης με τη "ξένη" μετανάστρια από την άλλη. Ωστόσο, είναι προφανές ότι η πολυάριθμη βάση των ντόπιων εκμεταλλευόμενων και καταπιεζόμενων έχει περισσότερο την ανάγκη

του πολιτισμού των τόσο οικείων του πια "ξένων" (μια και μ' αυτούς είναι που μοιράζεται τη δουλειά, τη γειτονιά και την καθημερινότητα του), παρά τον πολιτισμό του πρωθυπουργού, του μπάτσου και του αφεντικού του. Γιατί, αν το κράτος θεωρεί ότι τα εθνικά ιδεώδη (που μέσα στην ιστορική τους κοροϊδία έχουν γεμίσει τα χαρακώματα με τα πτώματα-σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα- εξαπατημένων φτωχοδιάβολων) είναι η μοναδική δύναμη κοινωνικής συνοχής, αντίθετα, η διαρκώς διαμορφωνόμενη πραγματικότητα της αλληλεγγύης έρχεται να προκρίνει την ανανέωση της εμπειρίας της κοινωνικής και ταξικής συνοχής κι όχι έναν αιματοβαμμένο ιστορικά κορεσμό.

Τα πολύ γνωστά επιχειρήματα του τύπου "οι ξένοι παίρνουν τις δουλειές των ντόπιων" που στόχο έχουν να διαμορφώνουν μια εμπόλεμη ρατσιστική συνθήκη στις φτωχογειτονιές, είναι φυσικό να βρίσκουν φανατικούς προπαγανδιστές στα μικρά και μεγάλα αφεντικά ενισχύοντας την κρατική και παρακρατική προπαγάνδα. Είναι δεδομένη, ωστόσο, μια συνύπαρξη ανοχής στις φτωχογειτονιές μεταξύ "ξένων" και ντόπιων, που κινείται ανάμεσα σε μια υπολανθάνουσα εκθρόνιση ή μια έκδηλη επιφύλαξη απ' τη μια και -σπάνια- σε μια φιλανθρωπική υποστήριξη από την άλλη. Κι εδώ δεν είναι τυχαία η συγκεκριμένη προπαγάνδα, που έρχεται με τα επιχειρήματα περί εγκληματικότητας να διαρρήξει και να σαμποτάρει οποιουδήποτε είδους συνύπαρξη θα μπορούσε να υπερβεί την επιχειρηματολογία περί εθνικής αλληλεγγύης ξεπερνώντας την ξενοφοβία.

Οι μετανάστες και οι μετανάστριες έχουν πολλά να μοιραστούν με τους ντόπιους καταπιεσμένους. Προσπαθώντας να επιβιώσουν μέσα σε συνθήκες -πολύ πέραν του χαρακτηρισμού- σκληρές, έχουν αναπτύξει κώδικες αντίδρασης και αντίστασης που είναι απαραίτητοι για τον εμπλουτισμό της ντόπιας αντίστοιχης κοινωνικής και ταξικής "κουλτούρας". Ο τρόπος, ωστόσο, που έχουν μάθει να ελίσσονται μέσα σ' αυτές τις συνθήκες, προφανώς και θα μπορούσε να είναι πιο αποτελεσματικός, εάν στρέφονταν μόνο σ' αυτούς που τις σχεδιάζουν, τις διαμορφώνουν και τις αναπαράγουν και δεν διαχέονταν και σκορπίζονταν μέσα σε μια γενικευμένη καχυποψία ενάντια ακόμη και σε ενδεχόμενες συντροφικές εγχώριες χειρονομίες. Είναι, ωστόσο, λογικό επακόλουθο, η επιθετική συνθήκη που βιώνουν από σύσσωμο το καθεστωτικό περιβάλλον, να εγκλωβίζει τους μετανάστες και τις μετανάστριες στην διεκπεραίωση μιας καθημερινής επιβίωσης, που μέσα από την διαρκή ικανοποίηση καθαρά και μόνον υλικών ζητημάτων, τους κάνει να αναπαράγουν τις έτοιμες δικές τους πνευματικές εθνοφαντασιωτικές δυνάμεις αμυντικής συνοχής. Επομένως, όσον αφορά το προκείμενο ζήτημα της αλληλεγγύης πρέπει να θεωρείται δεδομένη η δική μας πρώτη κίνηση. Μόνο η αλληλοϋποστήριξη και η αλληλοβοήθεια από την μεριά των ντόπιων θα σβήσει τις διαχωριστικές γραμμές που χαράζουν τα διευθυντήρια εξουσίας στον χάρτη των κοινών προοπτικών μεταξύ των καταπιεσμένων. Όσο καταργούνται τα σύνορα και οι διαχωριστικές γραμμές κάθε είδους στις κοινωνικές αντιστάσεις, τόσο περισσότερο οι αντιστάσεις αυτές θα δυναμώνουν και ποιοτικά αλλά και ποσοτικά.

ΓΙΑ ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ ΣΤΟΥΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ

Αφού προσδιορίσαμε την κατεύθυνση της αλληλεγγύης μας πέραν της δεδομένης μας παρουσίας σε ενδεχόμενες ριζοσπαστικές τους διεκδικήσεις και προς την απαραίτητη κατοχύρωση των άμεσων διαπροσωπικών και διασυλλογικών σχέσεων, πρέπει να πάρουμε υπόψη μας μερικά δεδομένα.

Ένα δεδομένο είναι ότι όλα τα πολιτισμικά στοιχεία δεν έχουν την ίδια ποιότητα και βαρύτητα στα "πλαίσια" της ίδιας κουλτούρας. Ένα άλλο δεδομένο είναι ότι τα μεγέθη της πρόσληψης και της αποδοχής των ίδιων πολιτισμικών στοιχείων αλλάζουν ανάμεσα στους ανθρώπους-φορείς της ίδιας κουλτούρας. Για παράδειγμα, δεν δίνουν όλες οι κοινότητες την ίδια βαρύτητα και δεν αντιλαμβάνονται με την ίδια ποιότητα τα "εθνικά τους ιδεώδη" (νομαδικές και μη), αλλά ακόμη και στα πλαίσια της ίδιας κοινότητας, μπορεί να υπάρχουν άνθρωποι που δεν δίνουν απολύτως καμία σημασία στην εθνική συνοχή.

Ένα καταλυτικό δεδομένο που μπορεί να επιταχύνει την αποτελεσματικότητα μιας σχέσης αλληλεγγύης με έναν "ξένο" είναι να γνωρίζεις εκ των προτέρων τα πολιτισμικά του στοιχεία, να προσπαθήσεις δηλαδή εξ αρχής να μην σου είναι και τόσο "ξένος". Η προσέγγιση ενός πολιτισμού στα γενικά του χαρακτηριστικά θα βοηθήσει στην αναγνώριση των προσωπικών χαρακτηριστικών των φυσικών του φορέων. Μία κουλτούρα, παρά τη γενικότητα της, μπορεί να λειτουργήσει ως ένα σημείο αναφοράς για την κατανόηση των δυναμικών αποδοχής ή απόκλισης των συμπεριφορών ενός ανθρώπου, του οποίου αποτελεί την περιβάλλουσα πνευματική και ψυχική καλλιέργεια και του οποίου "προσφέρει" τα κυρίαρχα πρότυπα. Εδώ, σε μια ενδεχόμενη προσέγγιση "ντόπιων" και "ξένων", οι κουλτούρες λειτουργούν σαν διαθλαστικοί φακοί που αλλοιώνουν τον επικοινωνιακό κώδικα. Χρειάζεται μια επίγνωση των κοινοτικών κωδίκων αλλά και μια επίμονη δεκτικότητα για να αναγνωριστούν τα πρόσωπα και οι ευθύνες σε συγκεκριμένα αντιστοιχία με τις κοινωνικές τους πρακτικές.

Σε κάθε κουλτούρα υπάρχουν, με εντατικές και εκτατικές διαβαθμίσεις, εξουσιαστικά στοιχεία. Γλώσσα, ήθη, έθιμα και παραδόσεις αποτελούν την επιφάνεια στην οποία εκβάλλουν οι ιστορικές "διευθετήσεις" μεταξύ κυρίαρχων και κυριαρχούμενων και θέλουν να καθορίζουν την θεσμική δομή κάθε δεδομένης ιστορικής φάσης. Τα επαμφοτερίζοντα αυτά στοιχεία διυλίζονται ωστόσο, από την κυρίαρχη ιδεολογική και νομική συστημική λειτουργία και διοχετεύονται μέσα από τους κρατικούς και θρησκευτικούς μηχανισμούς στην κοινωνική δόμηση απαλλαγμένα τελικά από κάθε κοινωνική συμμετοχικότητα. Από την άλλη μεριά, η κριτική, η αμφισβήτηση και η άρνηση των εξουσιαστικών διευθετήσεων σε όλες τις

βαθμίδες των κοινωνικών σχέσεων είναι απαραίτητη προϋπόθεση ενός ανθρώπου για την κατάκτηση της ελευθερίας του. Η αναγνώριση αυτού του αγώνα προϋποθέτει την αναγνώριση της μοναδικότητας του, των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και της ιδιαίτερης δυναμικής του, που σε μεγάλο βαθμό εξαρτάται και από την ιδιαιτερότητα και τη δυναμική της εξουσιαστικότητας του πολιτισμού στον οποίο αντιδιστάλλεται. Η ποιότητα στη συνδιαμόρφωση μιας τέτοιας σχέσης καθορίζεται από το σημείο εξέλιξης αυτού του αγώνα. Καθορίζεται από την κατάσταση μέσα στην οποία συναντιούνται οι άνθρωποι. Αν πρόκειται για μια διαπροσωπική σχέση τότε υπάρχουν τα μεταβλητά όρια ανοχής και αντοχής που αρμόζουν και σε αυστηρά προσωπικές επιλογές. Αν πρόκειται για σχέσεις που εξελίσσονται στα πλαίσια ενός κοινωνικού αγώνα, τότε η κατάσταση είναι έτσι κι αλλιώς γόνιμη για μια ριζοσπαστική κριτική, αφού οι άνθρωποι σε συνθήκες έκθεσης και σύγκρουσης με την καθεστηκυία τάξη πραγμάτων γίνονται εκ των πραγμάτων δεκτικότεροι στην κατεύθυνση της ελευθερίας.

Έτσι, μέσα σε όλη τούτη την κοινωνική σχετικότητα, δεν μπορούμε -ακόμη κι αν θα θέλαμε- να προσδιορίσουμε με σαφήνεια κάποιους κανόνες που να διέπουν τα όρια της κριτικής μας στα πλαίσια της αλληλεγγύης στους "ξένους". Πάντα ωστόσο, υπάρχουν κάποιες σταθερές που έχουν διαμορφωθεί από την ιστορική μας πείρα (μεγάλη ή μικρή, δεν έχει σημασία εδώ) από την παρέμβαση σε κοινωνικούς χώρους είτε αγωνιζόμενους είτε όχι.

Όταν προσπαθείς να κατακτήσεις μια σχέση αλληλεγγύης με μετανάστες, δεν μπορείς να παραβλέψεις μια ευθύς εξαρχής συμπεριφορά διαχωρισμού όταν αυτή εκδηλωθεί από την μεριά τους, όπως ας πούμε είναι μια ενδεχόμενη πρόκριση και επίκληση των εθνικών τους χαρακτηριστικών. Πρέπει να γίνει αντιληπτό με σαφήνεια εάν αυτή η επίκληση είναι απόρροια μιας επιφανειακής αμυντικής συμπεριφοράς (η οποία παράγεται από μια κοινοτική συνοχή που απειλείται) ή από μια αδιάλλακτη συνείδηση επιθετικού εθνισμού. Δεν μπορεί να εξελιχθεί κανενός είδους σχέση όταν αυτή προκαταλαμβάνεται από χαρακτηριστικά διαχωρισμού (χαρακτηριστικά τυχαία κι όχι από επιλογή, "ιερά κι απαράβατα" κι όχι δεκτικά σε "επιμιξία" και ελεύθερη συνδιαλλαγή). Με τέτοιου είδους δεδομένα η έννοια της αλληλεγγύης ακυρώνεται.

Εκδηλώνονται, επίσης έτσι κι αλλιώς, συμπεριφορές μεταξύ ντόπιων και μεταναστών που μπορεί να προσλαμβάνονται ως εκθιτικές εκατέρωθεν, συμπεριφορές που δεν αφορούν κάποιο διαχωρισμό στη βάση των κοινοτικών κωδίκων και των "εθνικών" καταβολών. Τότε, όλα εξαρτώνται από τις εντάσεις και τις δυναμικές των προσώπων και των καταστάσεων.

ΔΙΕΡΕΥΝΩΝΤΑΣ ΜΙΑ ΣΤΑΣΗ ΔΙΠΛΑ ΣΤΙΣ ΑΙΤΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ

Καταρχήν, πρέπει να προσεγγίσουμε -σύντομα και ως εκ τούτου σχηματικά- τον όρο "δικαιώματα" μέσα από τον τρόπο που τον οικειοποιήθηκαν οι αντικαπιταλιστικές προοπτικές. Έτσι κι αλλιώς, στον δυτικό καπιταλισμό, πάντα η παραδοχή του αναπόφευκτου χαρακτήρα των δικαιωμάτων για την συντήρηση της κοινωνικής νομιμοποίησης της εξουσίας, οδηγούσε το σύστημα σε μια αντιφατική συμπεριφορά: κάθε δικαίωμα υπάρχει μόνο όταν έχει το δικαίωμα να δικαιούται διαρκώς και ασταμάτητα.

Οι αριστεροί αντιμετώπιζαν ανέκαθεν τα "δημοκρατικά δικαιώματα του πολίτη" με την ίδια την καχυποψία του Μαρξ, που αναφέρει και αναλύει σε όλο του το έργο την δημοκρατία αποκλειστικά με την μορφή της αστικής δημοκρατίας. Πάνω σε αυτή τη θεωρητική βάση εξελίχθηκαν κάποια βασικά ολοκληρωτικά χαρακτηριστικά του σταλινισμού. Κάθε απαίτηση δικαιωμάτων των καταπιεσμένων του ανατολικού μπλοκ εξουσίας, θεωρούνταν από το Κόμμα ως αστική απόκλιση και τιμωρούνταν σαν αντεπαναστατική συμπεριφορά.

Ο κοινοβουλευτικός αριστερός χώρος στην Ελλάδα, ανέκαθεν αναγνώριζε την ταυτότητα της δράσης του στις "υπο-δομικές" αντιφάσεις του καπιταλισμού, στις εργατικές διεκδικήσεις, όπου και εξελίσσεται η βασική και καθοριστική αντίθεση μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας, σύμφωνα με την μαρξιστική ορθόδοξη αντίληψη. Τα δικαιώματα και οι διεκδικήσεις στην "υπερδομή" (ρατσισμός, γυναικείο ζήτημα, ομοφυλοφιλία, οικολογία κλπ) όταν υποστηρίζονταν, υποστηρίζονταν όπως και σήμερα, με την χλιαρότητα των δευτερευόντων αντιπροσωπευτικών και διεκπεραιωτικών τρόπων, στα πλαίσια του πολιτικού παιχνιδιού για την συντήρηση της κοινωνικής και ανθρωπιστικής τους ευαισθησίας.

Η εξωκοινοβουλευτική αριστερά, από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, μετά την ουσιαστική της διάλυση που προηγήθηκε, αναδιάρθρωσε τα εναπομείναντα κομμάτια της και τα διαφοροποίησε, πέρα από άλλα ιδεολογικά σημεία, και πάνω σε καινούργιες θεωρητικές προσεγγίσεις για τη σχέση δομής και υπερδομής των καπιταλιστικών θεσμών. Κάποιοι από αυτούς, στα πλαίσια του θεωρητικού τους αναπροσδιορισμού, ανακάλυψαν στη δυνατότητα της άσκησης των κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων την δημιουργία κραυγαλέων αντιφάσεων για την "ομαλή" λειτουργία της αστικής δημοκρατίας και ενσωμάτωσαν την ιδεολογία τους σ' αυτή τη δυνατότητα (ή τη δυνατότητα αυτή στην ιδεολογία τους: πρόκειται εδώ για έναν ποσοτικό συσχετισμό που μπορεί να αναγνωρίσει μόνο ένας κομματικός υποκειμενισμός -κι όχι ο καθένας).

Για τους αναρχικούς, που δεν αναγνωρίζουν την κοινωνική νομιμότητα του κράτους, δεν υπάρχει η αναγνώριση της πολιτικής και κοινωνικής ταυτότητας μέσα

από τα όρια του "πολίτη". Η έννοια του "πολίτη" είναι απόρροια του πολιτικού σχηματισμού της κοινωνίας (της αποδοχής μιας οργάνωσης των εξουσιαστικών σχέσεων, μιας κεντρικής εξουσίας, του κράτους) κι όχι ενός κοινωνικού σχηματισμού (όπου η πολιτική δεν διαχωρίζεται σαν μια δραστηριότητα ικανή να προσδώσει μια ιδιαίτερη ταυτότητα). Ο "πολίτης" αναγνωρίζει τον εαυτό του μόνο μέσα και από την ύπαρξη του κράτους, για το οποίο δέχεται την απόλυτη διαμεσολάβηση σε κάθε του δραστηριότητα, μια και είναι ο κύριος αποδέκτης των δραστηριοτήτων του. Η άρνηση του "πολίτη" σημαίνει και μια μη αυτονόητη αποδοχή των εννοιών: υποχρεώσεις και δικαιώματα. Οι αναρχικοί δεν αναγνωρίζουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που θέτει η θεσμισμένη εξουσία και που πρέπει να εκτελούνται αλλά και να εξελίσσονται μόνο μέσα από τα όρια και τις κατευθύνσεις που αυτά τα ίδια θέλουν να καθορίζουν.

Το ζήτημα της υπεράσπισης των "δικαιωμάτων" των μεταναστών, ειδικότερα, δεν μπορεί παρά να είναι απόρροια όλων αυτών των πολιτικών και κοινωνικών επιλογών. Η κοινοβουλευτική αριστερά είτε κρατάει χλιαρά και απρόθυμα ένα κομμάτι από την υπόθεση που προσφέρεται για την λαϊκιστική και εργατίστικη δημαγωγία είτε αναπαράγει τις αστικές διορθωτικές θεσμικές αντιλήψεις, εισάγοντας επιπλέον και επικίνδυνα ασαφείς ενδοαντιτιθέμενες στάσεις γύρω από τον εθνικισμό και τον διεθνισμό. Η εξωκοινοβουλευτική αριστερά χρησιμοποιεί με εντάσεις που διαφοροποιούνται ανάλογα με τις ιδεολογικές διαφοροποιήσεις αυτήν την υπόθεση για την πολιτική και κοινωνική της επιβεβαίωση και για τον εισοδισμό της στους κοινωνικούς χώρους, προσφέροντας, όταν χρειάζεται, τις γέφυρες που διαθέτει και διατηρεί και που μπορεί να ανεχτεί ο κρατικός μηχανισμός για την επίλυση πρακτικών ζητημάτων.

Ο τρόπος που οι μετανάστες αντιλαμβάνονται τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους στην ελληνική κοινωνία δεν είναι ομοιογενής. Ακριβώς όπως δεν είναι ομοιογενείς και οι κουλτούρες ανάμεσα τους. Από τις ενοχές μέχρι το πείσμα, από την απελπισία μέχρι την αγανάκτηση, έτσι κι αλλιώς, αυτές οι συναισθηματικές διαδρομές δεν μπορούν να εκφραστούν με κανένα τρόπο έξω από τη σφαίρα των διαπροσωπικών ή κοινοτικών τους κωδίκων.

Το κράτος έρχεται ωστόσο, έστω και βαρύθυμα, να ομογενοποιήσει τις διαθέσεις τους, "ανοίγοντας" τους τον δρόμο για τον "παράδεισο" της νομιμοποίησης: την πράσινη κάρτα. Με το να καταγράψει τον αριθμό και τα χαρακτηριστικά τους, διατυπώνει με σαφή υπονοούμενα ότι τους επιτρέπεται να εισέλθουν στον κόσμο της ισόνομης και ισότιμης εκμετάλλευσης και καταπίεσης με τους ιθαγενείς. Μπορούν πια κι αυτοί να πλάθονται ποσοτικά και ποιοτικά σαν πλαστελίνη στα παιχνίδια της κοινωνικής και οικονομικής αναδιάρθρωσης. Είναι δεδομένο ωστόσο (με παράδειγμα και το τελευταίο νομοσχέδιο για την εργασία, που αφορά τους νόμιμους μετανάστες και τους απαγορεύει τον συνδικαλισμό αλλά και τα προνόμια της συνεχούς κατάρτισης, "δικαιώματα" που ισχύουν για τους ιθαγενείς) ότι η πράσινη κάρτα χάνει, ευθύς εξαρχής, πολύ από την ουσία της

προσπαθώντας να αποπροσανατολίζει για να αφήνει άθικτη την τυπική της ισχύ. Ο ρατσισμός παραμένει κυνικά και επιθετικά αναλλοίωτος.

Παράλληλα, εισάγεται με σαφήνεια ένας -φαινομενικά- ουσιαστικός διαχωρισμός ανάμεσα στους μετανάστες, με διαχωριστική γραμμή την νομιμότητα. Η κοινωνική συνθήκη των διωγμών και των εξευτελισμών αποκτά μια ανεπαίσθητη διαβάθμιση, που ωστόσο, αποκτά μεγάλη σημαντικότητα ανάμεσα στους μετανάστες. Από τη διεκδίκηση της πράσινης κάρτας δεν προκύπτει βέβαια κάποιος ανταγωνισμός μεταξύ των μεταναστών, γιατί η διευθέτηση της νομιμότητας δεν έχει έναν ορατό και από ποσοτικό περιορισμό, πέρα από τα αποτελέσματα του άγχους που οφείλονται στα τερτίπια με τις ρήτρες και τους διαδικαστικούς μαραθώνιους, τις συνθήκες δηλαδή πρακτικές της κρατικής αγωγής. Αλλά τα χαρτιά της νομιμότητας, ενώ μόλις που θεραπεύουν ένα μέρος από την καθημερινή αγωνία, ενσωματώνονται σαν ένα ψυχολογικό ορόσημο ένταξης και "τακτοποίησης". Γίνονται για τους μετανάστες το ύψιστο αίτημα και το ποθητό δικαίωμα, αφού αυτοί χρόνια τώρα επωμίζονται μόνο τις χυδαία απαράδεκτες κοινωνικές υποχρεώσεις χωρίς ούτε καν τις στοιχειώδεις απολαβές.

Η αντιμετώπιση ωστόσο, αυτής της χυδαίας κοινωνικής συνθήκης που περιβάλλει τους "ξένους", δεν μπορεί να αφεθεί στα χέρια ούτε φυσικά των κρατικών δημαγωγών της γενικής γραμματείας νέας γενιάς, ούτε των ευαίσθητων δημοκρατών πολιτών, ούτε των χορηγών των μη κυβερνητικών οργανώσεων, ούτε των ειδημόνων της αριστερής επαναστατικής γυμναστικής. Η αντιμετώπιση αφορά καταρχάς -κι αυτή τη φορά όπως πάντα- τα χέρια των ίδιων των ανθρώπων που αντιμετωπίζουν το πρόβλημα. Ωστόσο, τα ακατάλυτα δεδομένα που θα δώσουν νόημα και σ' αυτή την υπόθεση βρίσκονται πάλι μπροστά μας, όπως μας τα ξεδιπλώνει η ιστορικότητα του ίδιου του αγώνα των ανθρώπων για την κατάκτηση της ελευθερίας τους.

Από τη στιγμή που ο οποιοσδήποτε άνθρωπος βρίσκεται σε ένα κοινωνικό περιβάλλον πρέπει αξιωματικά και αδιαπραγμάτευτα να τοποθετείται στην ίδια θέση με όλους. Έτσι κι αλλιώς, δεν υπάρχει καμία δικαιολογία για την οποιαδήποτε ανισότητα, κοινωνική, πολιτική ή οικονομική. Δεν υπάρχει καμία δικαιολογία που να νομιμοποιεί το οποιοδήποτε ιδιαίτερο και ατομικό προνόμιο. Και επειδή τέτοιου είδους δικαιολογίες έχουν τόσο θράσος όσο και αυτό με το οποίο κοινωνικά επιβάλλονται, αναπτύσσεται ένας κοινωνικός αγώνας που διεκδικεί με κάθε μέσο την ακύρωσή τους.

Ο αγώνας για την αποκατάσταση της κοινής μας κοινωνικής συνθήκης -σε όποιο σημείο κι αν είναι αυτή διαμορφωμένη- για κάθε "ξένο" που βρίσκεται κάτω από τον ίδιο ουρανό με μας, είναι αξιωματικά απαραίτητο μέρος του αγώνα μας ενάντια στην κυρίαρχη τάξη πραγμάτων. Και σ' αυτόν τον αγώνα, με την ίδια δυναμική που στεκόμαστε δίπλα στις επιλογές των μεταναστών και μεταναστριών, με την ίδια στεκόμαστε και απέναντι σε κάθε αντίστοιχη δημαγωγία.

